

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

ואימא מבעה זה המים. פי' כיון דקרא לא כמר ולא כמר וא"ת והיכן כתיב מים בתורה וי"ל מושלם וכן הוא אומר (איוב ה') וזולת מים על פני חולות ואע"ג דשילת בעירה צהמה איירי מים נמי משמע מיניה מדלפקיה רחמנא

הכא נמי תני אדם שמירת גופו עליו מתקוף לה רב מרי ואימא מבעה זה המים כדכתיב אבוקדוח אש המסים מים תבעה אש מי כתיב מים נבעו תבעה אש כתיב מתקוף לה רב זביר ואימא מבעה זה האש דכי כתיב תבעה באש הוא דכתיב אי הכי מאי המבעה וההבער וכי תימא פרושי קמפרש אי הכי ארבעה שלשה הוון וכי תימא תנא שור דאית ביה תרתי אי הכי לא זה וזה שיש בהן רוח חיים אש מאי רוח חיים אית ביה ותו מאי כהרי האש: (ט) תני רב אושעיא שלשה עשר אבות נזיקין שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר נזק צער וריפוי שבת ובושת וארבעה דמתני' הא תליסר ותנא דידן מ"ט לא תני הני בשלמא לשמואל בנזקי ממון קמייירי בנזקי גופו לא קמייירי אלא לרב ליתני תנא אדם וכל מילי דאדם ולר' אושעיא נמי הא תני ליה אדם תרי גוויי אדם תנא אדם דאויק אדם ותנא אדם דאויק שור אי הכי שור נמי ליתני תרי גוויי שור ליתני שור דאויק שור וליתני שור דאויק אדם האי מאי בשלמא אדם דאויק שור נזק הוא דמישלם אלא שור מה לי שור דאויק שור מה לי שור דאויק אדם אדם אדי וידי הוא דאויק אדם אדי וידי נזק הוא דמישלם והא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר דאדם דאויק שור הוא וקתני תני הויקא דבידים וקתני הויקא דמבולא (ט) תני ר' חייא עשרים וארבעה אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ונגב וגזלן ועדים וזוממין והאונס והמפתח ומוציא שם רע והמטמא והמדמע והמנסך והני תליסר הא עשרים וארבעה ורבי אושעיא מאי טעמא לא תני הני בממונא קמייירי בקנסא לא קמייירי נגב וגזלן דממונא הוא ליתני הא קתני ליה שומר חנם והשואל ורבי חייא נמי הא תנא ליה שומר חנם והשואל תני ממונא דאתא לידיה בהיתורא וקתני ממונא דאתא לידיה באיסורא עדים

כשומר שכר הו' או כשומר חנם הו': **שומר חנם** והשואל. שומר חנם פטור מן הכל חוץ מן הפסיעה שואל חייב בכל חוץ ממתה מתמה מלאכה ונושא שכר חייב במתקן בגניבה ואכיזה ופטור בצאנסיין לכך נקט להו ציה הסדר ולה סקדר שנכתב בפירוש: **תרי גוויי אדם**. וא"ת כיון דתני תרי גוויי אדם ליתני נמי ג' אבות בשור הקרן והסן והרגל וי"ל דניחא ליה לכלול כולם בשור כמו תנא דמתני': **ועדים** וזוממין. פירש ריב"ז דלפניו שילם על פי העדים וזוממין חייבין דלא שייך בזמון כאשר זמם ולא כאשר עשה דלפטר בחזרה ור"י מפרש דלא לריך להאי טעמא דגבי ממון מחייבין להו בק"ו דגבי ממון עושין מן הדין והא דלמרינן במכות (דף ט:) הרגו אינן נהרגים היינו משום דהתם אינן עושין מן הדין: (ט) **מנסך**. פליגי בה בהנזקין (גיטין נג: ושם) חד אמר מנסך ממש וחד אמר מערב: הא

ומכה נפש צהמה ישלמנה: **בשלמא אדם דאויק שור בו**. וכיון דלא דמי תיזבניה להדדי תני להו צמרתי: **אדם דאויק אדם**. כגון ה' דברים דחובל בצביון ולקמיה פריך הא ד' שומרי דר' אושעיא אדם דאויק שור הוא: וקתני. רבי אושעיא: אבות דמתני' הויק דבידים ד' שומרי הויק דמבולא: **תשלומי ארבעה וחמשה**. בטובת ומוכר: **ונגב**. שמעלם ע"פ עצמו ואינו משלם כפל אלא קרן בלבד וכגון שהודה מעצמו דמורה בקנס פטור כדלמרינן אשר ירשיעון אלפים ישלם שנים והיינו קנס ואמרינן צ"פ מרובה (לקמן דף סד:) פרט למרשיע את עצמו: **וגזלן**. נמי אב הוא דכתיב והשיב את הגולה אשר גול (ויקרא ה"ב): **אונס** ומפתח. כתיב תמשים כסף כתיב צאונס (דברים כג:) וצמפתה כתיב (שמות כג:) כסף יסקל כמותה הצמולות כמותה בתוליס של אונס דהיינו תמשים כסף: **מוציא שם רע**. כתיב וענשו אותו מאה כסף (דברים כג:): **מטמא**. תרומה: **מדמע**. תרומה צמולין: **ומנסך**. יין לע"ו וזמן גיטין (דף טג:) מפרש אמאי לא קט ליה בצרבה מיניה. מטמא מדמע ומנסך לא כתיבי צהדיא ואפ"ה הו' אבות שבכלל נזק הן וזמן ממון כתיב בתורה (ויקרא כד:) מכה נפש צהמה ישלמנה ומנסך את היין ליכא למימר א' שניסכו ביין נסך שורק בו דלא קמחסריה ולא מידי דהא מזבין ליה צר מדמי יין נסך שבו: **ומטמא**. שמגיע שרץ בתרומת הון דלפסדה מיניה: **נגב**. המורה מעצמו וגזלן דלא משלמי אלא קרן ליתני: **תנא ליה שומר חנם והשואל**. דהתם נמי שייך גניבה כגון שטען שנגנב הימנו והרי היא צידו ולאמרינן בפרק מרובה (לקמן דף סג:) דטוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן כגזלן והא דנקט הכא והשואל לאו דוקא דהא לא משכחמ ציה דנפטור לא בטוען טענת גנב ולא בטוען טענת גזלן שהרי הוא חייב צכולו: **דאתא לידיה בהיתורא**. שומר חנם אע"ג דהשתא טוען טענת גנב שנגנב הימנו מיהו מעיקרא כי אתא לידיה בהיתורא אתא לידיה באיסורא: עדים

ה"נ תני אדם שמירת גופו עליו. והאי לקמני ושמיכתן עליון **אשארלא**: אימא מבעה זה המים. שאם שופך אדם מימיו לרה"ל ונא **אמר ונטפפו כליו חייב הסופקן**: בקדוח אש המסים. כמו שהאש שורק דבר הגימס כגון זפת ושעווה וכל מיני רצב: **מים תבעה אש**. וכמים שמצטבעים את האש כשנותנין מים על האש נעשים כמין אצבעעות הרחמיות וסיפא דקרא הכי הוא להודיע שמך לנריך כן תודיע שמך לנריך כשחאצדס מן העולם: **מי כתיב מים נבעו**. לשון רבים דליתוי משמע דמתני' אמיס קלי חסן מצטבעין את האש: **תבעה אש כתיב**. דמשמע שהאש מצטבע המים דמתני' לשון ימיד ולשון נקבה: **פרושי** קא מפרש. המנבע זה ההנבער: **דאית ביה תרתי**. שן ורגל וקדן לא קמשיב דמתני' לא קמייירי: **מאי לא זה וזה**. דמתני' אשור ומצדע לא זה וזה שיש בהן רוח חיים ואי מצדע היינו אש מי אית צו רוח חיים: **אבות**. קרי להנן דמתני' צקרא: **שומר חנם**. חייב בפסיעה והשואל חייב אפילו באונסין וסוכר ונושא שכר חייבים בגניבה ואכיזה וכ"כ בפסיעה וכולהו כתיבי דמתני' פסקי הסואל בצבא מליעא (דף נד:): **פרשה ראשונה** נאמרה בשומר חנם שניה בשומר שכר שלישית בשואל הלכך אבות גינהו ולקמן בעי מלי גינהו תולדות: **נזק**. החובל בצביון ותנן לו מה שהוא שיה עכשו פחות מצמתילה: **צער**. אומרין כמה אדם העומד ידו ליקלץ ע"י חרב רוצה ליתן כדי שיתקלץ לו ע"י סם לית ליה עבר כולי האי: **ורפוי ושבח** ובישת. כוליהו יליף מקראי בצפרק החובל (לקמן דף פה:) וכיון דכתיבי אבות גינהו: **כל הכך דר' אושעיא** הוא עצמו מניק דהנך ד' שומרי אדם עצמם הויקו הואיל ולא שמרו כראוי וצנזקין דלויק גופו לא קמייירי מתני': **אלא לרב**. דלמר מבעה זה אדם הואיל ומייירי תנא דמתני' ליתני הני:

ומכה נפש צהמה ישלמנה: **בשלמא אדם דאויק שור בו**. וכיון דלא דמי תיזבניה להדדי תני להו צמרתי: **אדם דאויק אדם**. כגון ה' דברים דחובל בצביון ולקמיה פריך הא ד' שומרי דר' אושעיא אדם דאויק שור הוא: וקתני. רבי אושעיא: אבות דמתני' הויק דבידים ד' שומרי הויק דמבולא: **תשלומי ארבעה וחמשה**. בטובת ומוכר: **ונגב**. שמעלם ע"פ עצמו ואינו משלם כפל אלא קרן בלבד וכגון שהודה מעצמו דמורה בקנס פטור כדלמרינן אשר ירשיעון אלפים ישלם שנים והיינו קנס ואמרינן צ"פ מרובה (לקמן דף סד:) פרט למרשיע את עצמו: **וגזלן**. נמי אב הוא דכתיב והשיב את הגולה אשר גול (ויקרא ה"ב): **אונס** ומפתח. כתיב תמשים כסף כתיב צאונס (דברים כג:) וצמפתה כתיב (שמות כג:) כסף יסקל כמותה הצמולות כמותה בתוליס של אונס דהיינו תמשים כסף: **מוציא שם רע**. כתיב וענשו אותו מאה כסף (דברים כג:): **מטמא**. תרומה: **מדמע**. תרומה צמולין: **ומנסך**. יין לע"ו וזמן גיטין (דף טג:) מפרש אמאי לא קט ליה בצרבה מיניה. מטמא מדמע ומנסך לא כתיבי צהדיא ואפ"ה הו' אבות שבכלל נזק הן וזמן ממון כתיב בתורה (ויקרא כד:) מכה נפש צהמה ישלמנה ומנסך את היין ליכא למימר א' שניסכו ביין נסך שורק בו דלא קמחסריה ולא מידי דהא מזבין ליה צר מדמי יין נסך שבו: **ומטמא**. שמגיע שרץ בתרומת הון דלפסדה מיניה: **נגב**. המורה מעצמו וגזלן דלא משלמי אלא קרן ליתני: **תנא ליה שומר חנם והשואל**. דהתם נמי שייך גניבה כגון שטען שנגנב הימנו והרי היא צידו ולאמרינן בפרק מרובה (לקמן דף סג:) דטוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן כגזלן והא דנקט הכא והשואל לאו דוקא דהא לא משכחמ ציה דנפטור לא בטוען טענת גנב ולא בטוען טענת גזלן שהרי הוא חייב צכולו: **דאתא לידיה בהיתורא**. שומר חנם אע"ג דהשתא טוען טענת גנב שנגנב הימנו מיהו מעיקרא כי אתא לידיה בהיתורא אתא לידיה באיסורא: עדים

גמ' (6) [כריתות 3] תרם' (3) רש"ל וא"כ אכתי לא לייק קלא (2) [גיטין לעיל 3. מוס' ד"ה ולא זה]

הגהות
מהר"ב רנשבורג
א' רש"י ד"ה ומנסך
וכו' שניסכו ביין נסך
שורק בו דלא
קמחסרי. ע"י יהושע:

תורה אור
גמ' א' פקדון אש הקסים
מים תבעה אש ה' תודיע
שקד' ק' צ' ד' ס' ג' ו' ח'
י' ק' ו' ז' ח' ט' י' י"א

(שפיטא פה 6)
רש"י ג' ו' תורה פי תפיא
ואשם והישב את הנזקה
אשר יגל או את העשק
אשר עשק או את הפקדון
אשר הפקדו אחו או את
האבדה אשר נטא:

(ויקרא ה 15)
ג' ונתן האיש השכב עמה
לאבי הנער המשלים כסף
ולו תהיה לאשה תחת
אשר ענה לא יובל שפחה
פל ימיו:

(דברים כג 15)
ד' אם ימאן ימאן אביה
תחתה לו כסף יסקל
קמיה הפתולת:

(שמות כג 15)
ה' ונעשו אחו מאה כסף
ונתנו לאבי הנערה פי
הוציא שם רע על בתולת
ישראל ולו תהיה לאשה
לא יובל שפחה פל ימיו:
(ויקרא כג 15)

ו' ומכה נפש בהקו
ישלמנה נפש תחת נפשו:
(ויקרא כג 15)
תרם' ו' ונתן קסר על
פני ארץ ושלח מים על
פני הצוח:

(איוב ה 1)

בבא קמא דף ד

סדר שפתי כהן

חשן משפט שעח הלכות נזיקין

מאירת עינים

סימן שעח סעיף א' א. ודוקא שאינו אנוס כו'. הלשון מנוגמס, וכן ה"ל למימרא, יש אומרים דוקא שאינו אנוס גמור, דמלשון הרמב"ם [פ"ו מחובל ה"א] והמחבר משמע דאין חילוק, וכן כתב הרב המגיד להרמב"ם אין חילוק: ב. שאינו אנוס גמור כו'. עיין מה שכתבתי לקמן ריש סימן שפ"ו [סק"א] דנראה דוקא כשהזיק בלא מתכוין, אבל מי שזיק במתכוין אפילו אנוס גמור חייב, כמו נרדף ששבר את הכלים לקמן סימן ש"פ סעיף (ב) [ג]. ועיין שם:

הלכות נזיקין

סימן שעח

אסור להזיק ממון חבירו ולא לגרום שום הויזק

ובו פ' סעיפים

א **אסור להזיק ממון חבירו ואם הזיקו אף על פי שאינו נהנה חייב לשלם**
נזק שלם בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס (דוקא) שאינו אנוס גמור כמו שיתבאר) כיצד נפל מהגג ושבר את הכלים או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו חייב נזק שלם.

ציונים ומקורות סימן שעח (א) המגיד משנה פ"ו דטובל ה"א ופ"א הר"ב והט"ז נספד נפ"א ב"ק כ"ו ע"א ד"ה נפל ברוח, ושם ע"ב ד"ה ושמואל. ד"מ א'.

ערך לחם

סימן שעח סעיף א' כיצד נפל מהגג ושבר את הכלים כו'. ובאונסין גמורים פטור. (סור סעיף א' וב"י שם בשם מגיד משנה בדעת הרמב"ם פ"ו

באר הגולה

סימן שעח סעיף א' א. לטון הטור [סעיף א']. וכתב הנמוקי יוסף פרק המניח [ב"ק י"ד ע"א חדפי הר"ף] דהא דלמרינן [שם ל' ע"א] האי מאן דזעי למהו חסידא לקיים מילי דנזיקין, היינו כל דיני האמורים בשלשה צב, דהיינו נזיקין וגול והשגת אצדעה וריבית ואונאה. ב. לטון הרמב"ם ריש פרק ו' מהלכות חובל ומזיק, משנה בפרק ב' דנבצא קמא דף כ"ו ע"א. ג. מיימרא דרבה שם דף כ"ו ע"ב [ע"א]. ד. שם [ע"ב].

אסור להזיק ממון חבירו ואם הזיקו אף על פי שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס (דוקא) שאינו אנוס גמור כמו שיתבאר) כיצד נפל מהגג ושבר את הכלים או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו חייב נזק שלם.

ביאור הגר"א

סימן שעח סעיף א' א. אסור כו'. אפילו נמקום סנה כמ"ש [בב"ק] ס' ב', ואפילו גרמא אסור כמ"ש צ"ב כ"ג א': ב. ואם כו'. ממתנין דנ"ק כ"ו א': ג. ודוקא כו'. עיין מוס' שם כ"ו ב' ד"ה ושמואל כו', וכ"כ הרא"ש שם [פ"ג ס"ו א'] ומוס' דנ"מ פ"ב ב' ד"ה וסנר כו' ונסתהדין ע"ו ב' ד"ה רומא, וכ"כ הרשב"א [ב"ק כ"ו ע"ב ד"ה ושמואל] וכו', ו"ש שם [ב"ק] מ"ח א' הזיקו בעל הית פטור כו', וכ"כ המגיד משנה [פ"א מחובל ומזיק הט"ז]. ו"ש כמו שיתבאר, ר"ל נסעיף ו', וכן נסעיף ג' דנצני רמב"ם [המובא בציונים אות ג'], וכ"כ המגיד משנה [שם] ונספד משנה [שם ה"א]: ד. כיצד כו'. [ב"ק] כ"ו א', וכמ"ש נסעיף ב': ה. ושבר כו'. ממתנין הנ"ל [בבב"ק]: ו. או שנתקל כו'. ממתנין כ"ו א' דוקא צרה"ר, וכמ"ש שם ב' קמא דנערא כו'.

באר היטב

סימן שעח סעיף א' א. אסור. החליל צאיסור וסיים צמיונ תשלומין, ללמדינו דמרת' אית ציה, חדא דלף אס ירצה להזיק ולשלם מ"מ יש אסור דנצנר דומיא דגניצה וגזילה וכמ"ש צריש סימן שפ"ח ושנ"ט. והשני שחייב תשלומין אפילו לא נהנה ואפילו שגג, דלדס מועד לעולס אס לא צאונס גדול. סמ"ע [סק"א]: ב. ודוקא. הלשון רוחב וטעם שהיה מעוקם מתחילתו, ועוד, שהוא מקצר הדרך שאין נכנסין ויוציאין בריוח כמו שהיה, וגם מעכב המשאות הנכנסין לביתו ולאוצרו. ובוה י"ל שהדין עם ראובן שכל שמקצר כלל את הרשות אינו ראשי כרוב יהודה דמצד כו', ואפילו איכא רוחא טובא כשיעור רשות הרבים שהוא רוחב ט"ז אמות, כדגרסינן פרק חזקת הבתים [שם ס' ע"ב] כנס לרבי יוחנן אינו מחזיר כו', וק"ל כו' יוחנן [כמ"ש בסיומן תי"ז סעיף ב']. ומה שטען שמתחילה היה ישר כנגד היסוד אלא שנתעקם [ר"ל דא"כ הך חזקה שלא ברשות היא], אינו נראה, שאילו נתעקם נופל היה כל שנתעקם עד שנטה מן היסוד, ועוד, שעליו להביא ראיה, עכ"ל. ומה רצה הרב בית אפרים להביא ראיה לנידון שלו דאף אם מתחילה היה כונס לתוך שלו רק בקרן זוית אחת לבר, נמי אסור להחזיר הכתלים למקומן. ואח"כ כתב, אך עדיין יש לפקפק בדבר, דע"כ לא אמרינן דהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו אלא כשנתן להם הדרך מדעתו וגמר ברעתו שיוחלט דרך זה לרבים לעולם, משא"כ בזה שלא כינס כל הבית הסמוך לרחוב רק מקצת הסמוך לרשות הרבים, והרי זה כאומדנא דמוכח שלא היה ברעתו להחליט להם, רק שלפי שלא היה צריך אליו בשעת הבנין הניחו פנוי עד זמן שיצטרך אליו, (וכשאל) ונהשאלו את גבולו לפי שעה לרבים דמי דאיתא בחזרה כמו החזיקו שלא ברשות כו', ומעשים בכל יום שבני אדם מניחים את גבולם פנוי זמנים הרבה, ובזמן שהוא פנוי הוא למדרס רגל בני אדם, ולפ"ז צריך לחלק, הא דק"ל כנס אינו מחזיר, משום דהתם כיון שבנה בנין על גבולו והניח מקום פנוי מסתמא דעתו שיהא עשוי להילוך רבים רק שיוציא זיוין אם יצטרך והלכך אסור לקלקלו, משא"כ כשיש רגלים לדבר באומדנא דמוכח שאין בדעתו להפקיד גבולו לעולם כגון שלא עשה בנין כלל, או שהניח קצת פנוי בקרן זוית אחת ודעתיה עליה לבנותו אח"כ. ומדבריו תשובת הרשב"א הנ"ל אין ראיה, דהתם לפי טענת ראובן שהיה מעוקם מתחילתו לא היה שמעון כונס לתוך שלו כלל רק שהיה מקום הכניסה שייך לרשות הרבים מאז ומקדם כו', ע"ש עוד ויובא לקמן סימן ת"ז סעיף ב' ס"ק ב': ג. אסור לקלקלו. עיין לעיל סימן קס"ב סעיף א' בהג"ה לענין להעמיד דלתות במבוי דאסור ג"כ משום מצד כו', וסיים שם, זהו משרות הדין, אבל אם נתן להם המלך רשות כו' ע"ש. ועיין מה שכתבתי שם [סק"א] דנראה לענין דדוקא אם כבר נתן רשות, אבל לכחחילה אסור לבקש על ככה ע"ש:

סימן שעח סעיף א' א. בין שהיה שוגג. עיין בתשובת חות יאיר סי' קס"ט בדבר אורח שהלך לישן לחדר משכבו ושכח לכבות נר שעוה המושלב

גליון מהרש"א

סימן שעח סעיף א' אסור להזיק ממון חבירו. ואפילו היכל דהדר צ"ל אח"כ, דומינן דעני לטוני ומפקדי ליה. עכ"ל וזה דף ל' סוף ע"ב. ולהזיק הזיק שאינו ניכר, אסור רק מדרכו. ר"ל גיטין כ"ג ב' ד"ה מטמא ומתעט. שם חייב לשלם נזק שלם. ואם החל הספק והמזיק רוצה להחזיר הספק אחר ממונו, עיין בגליון סימן שפ"א סעיף ב' [ד"ה חייב להחזיר]. שם. בין שהיה שוגג בין שהיה אנוס. עיין צ"י יו"ד ריש סימן קל"ב דהני מילי דנצרי ידועים לל שזהו נזק, אבל נגיעה גוי צ"ל, כל שלא נתכוין אלו חייב לדעם הרמב"ם [פ"ו מחובל ה"א]. עיין ש"ך סימן פ"ח סק"ד חילוק נצרי בין שנעשה כוונה או כוונה הימה להיפך. עיין משנה למלך פ"ה מהלכות שופטים ושלומין הלכה ב' דמזיק שלא בכוונה מיקרי רק פושע [לענין שמירה צנענים] ופטור הזיק שלא בכוונה. ומה דמוסר צאונס פטור, היינו כיון דבציטרא אקילו ציה ולא עשו אונס כרעון, או כיון דגרמי הוא דרענן, וכל דרענן אינו צאונס ושוגג, כמו הזיק שאינו ניכר [והיינו המתעטא וכו'] דבשוגג פטור. ש"ך סימן שפ"ו סק"א וסק"א, וסק"א ד"ה ועוד נ"ל (דמלך) וראיה חס"א. וגולן צאונס, עיין בגליון סימן שפ"ח סעיף ח'. סמ"ע סק"א. משויה תלה הטור כאן אסור נזיקין באיסור גניבה וגזילה. ומ"מ אינו כ"כ רשע כמו גולן עיין סימן מ"ח סק"ז צ"ח. ויש גוונא דשרי להזיק כגון יורש שמתול סטר כמות אמו שמכרה לאמר, עיין ש"ך סימן פ"ו סק"ב וצ"ל ש"ך ס"ק ק"א, ויש שאיסורו מדרבנן כמו שכתבתי בגליון ריש סימן שפ"ח. ש"ך סק"א. דוקא שאינו אנוס גמור. עיין צ"ח כ"ו ב' מוס' ד"ה ושמאל. ועיין נספד מתנה אפרים הלכות נזקי ממון סי' ה' ועיין מוס' סנהדרין ע"ו ב' ד"ה רומא.

חידושי רעק"א

סימן שעח סעיף א' ואם הזיקו. נ"ב, אס בשעה שהזיקו היה שזה ד' ואח"כ כשצא לשלם החול השער וזהו ג', אס יכול לפטור עצמו צו', עיין מתנה אפרים ריש הלכות נזקי ממון: שם בהג"ה. שאינו אנוס גמור. נ"ב, עיין מה שכתבתי לעיל סימן רל"ה סעיף כ"ב בגליון: חידושי רעק"א

בית יוסף **חשן משפט שער – שעה הלכות נזיקין** בית חדש **רלז**

אפי"ו מ"א אצבע אם בחזקה הרי זה גוזף ואם בסתר הרי הוא גנב ואם בארץ ישראל עובר בלאו דלא תפיג גבול רעך. כן כתב הרמב"ם צ"ו מהלכות גניבה (ה"א) וכתב הרב המגיד זה מפורט צנניחא צמפרי צפרשת שופטים (פסקא פו):

ואם בארץ ישראל עובר בלאו דלא תפיג. כלומר מלמד מה שעובר בלאו דגניבה או גזילה וכן מפורט צנניחא צמפרי ופשוט הוא: [א] כתב הרמב"ם (ש"ס ח"ג סי' קפח) שאלה צמפיג גבול וזנה כותל נחלר צמפרו והנמיס הקרקע צמוך שלו כאלמה וזנה על אותו כותל צית גדול שצמך עליו ועכשיו צא צעל הנחלר להרוס כל צנינו אם נדן צזה קדן מריש או לא. תשובה לא עשו תקנת השמים רק צמטלטלין אכל צקרקע לא אמרו שימכור זה את שלו וישמית את נחלתו ג]:

שער (ה) מי שהיה דרך הרבים עוברת וכו'.
משנה פרק המוכר פירות (דף ז"ט): והטעם דקאמר רב אשי כל מן הלד דרך עקלתון היא קרובה לזה ורסוקה לזה ולפיכך לא היה צדו ליטול לעצמו הדרך שהיה עובר בצדהו וליטן להס מן הלד ואף על פי כן מה שנתן נתן דכיון דנתן להס מן הלד והחזיקו צו רצים מחל להס ושצו אינו יכול לחזור צו:

ואם בסתר הרי הוא גנב. ואם בארץ ישראל עובר בלאו דלא בן תסיג גבול רעך (דברים יט יד):

סימן שער

פרטי רמזי דיניס המבוארים בזה הסימן

[א] מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו נטלה ונתן להס מן הצד:

(ה) מי שהיה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו ונטלה ונתן להס מן הצד הדרך שנתן להם הוא שלהם וגם הדרך הראשון הוא שלהם ואינו יכול למנוע מהם אפילו נתן להם דרך טובה וישרה (א):

הלכות נזיקין

סימן שער

פרטי רמזי דיניס המבוארים בזה הסימן

[א] אסור להזיק ממון חבירו ואם הזיק חייב לשלם אלא אם כן הוא אנוס ומה נקרא אנוס: [ב] הגורם נזק לממון חבירו: [ג] אסור לאדם לעמוד על שדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה: [ד] הכניס ממון לרשות הרבים או לרשות הניזק או לרשות המזיק והזיקו: [ה] אם בעל הבית הוזק בכנס: [ו] היו שניהם ברשות או שלא ברשות והזיק זה בזה בגופם או בממונם: [ז-י] שנים שהיו רצים ברשות הרבים או מהלכים והזיקו זה בזה או הזיקו זה את זה. ועיין לקמן בסמוך (ט"ה): [יא] היה אחד רץ ואחד מהלך והזיק מהלך ברץ: [יב] רוכבי סוסים שפגע אחד מהם בפרד שחבירו ורכב עליו והכהו והפרד היה של גוי והפסידו שלש מאות והזובים:

(ה) א—ב כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו [א]

עקלתון רב משרשיא משמיה דרצא אמר צנותן להס דרך עקלתון רב אשי אמר כל מן הלד דרך עקלתון קרובה לזה ורסוקה לזה א. ולימא להו שקילו דידכו והצו לי דידי ומסיק משום דרב יהודה דאמר מנר שהחזיקו צו רצים אסור לקלקלו ופירש רש"ם החזיקו צו רצים. שהשווהו ותקנהו להלוך והבעלים ידעו ושחקו אסור לקלקלו דודאי לרצים מהלך מה שנתן שנתן להס ההוא דרך צדים הילכך מה שנתן נתן וכגון שהחזיקו. ובתשובה הרמב"ם סימן אלף וקנ"צ נחבאר צנמה הו"א חזקתן בן עיין ג צממוקי יוסף (מט. ד"ה גמ').

שער (ה) א—ב כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו [א] כשזוג בין במזיד חייב שש"ם. משנה צפ"צ דצבא קמא (כו). אדם מועד לעולם צין שזוג צין מוזל:

דרכי משה

שער (א) ובמרדכי דבבא בתרא (דף רמ"ו ע"ג) (סי' תקן) הא דמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו היינו דוקא שהחזיקו בו ברשות ועיי"ש ובתשובת הרשב"א סימן אלף קנ"ב:

פרישה

שער (ה) מי שהיה דרך הרבים כו'. משנה וגמרא פרק המוכר פירות סוף דף ל"ט ומסיק הגמרא צעעמו משום דרב יודא דאמר מנר שהחזיקו צו רצים אסור לקלקלו ופירש רש"ם מנר שהחזיקו צו רצים. שהשווהו ותקנהו להלוך והבעלים ידעו ושחקו אסור לקלקלו דודאי מנר לרצים כל שכן זה שנתן להס דרך השני צדים הלכך מה שנתן נתן והוא שהחזיקו. ובתשובה רש"ם סימן אלף וקנ"צ נחבאר צנמה הו"א חזקתן ועיין לעיל סוף סימן קמ"ח (ורשה סי' ט) מ"ש צביאור דברי הרמב"ם שכתב אם החזיק צדך עיי"ש:

שער (ה) כשם שאסור לגנוב ולגזול כו'. מדמלה אסור היק ממון צמרו צאסור דגניבה וגזילה ולא למדו מאסור היק וסיוני דכמי

שופטים והו דוקא צמפיג גבול רעהו צקרקע ועיין צמדכי (צ"צ סי' קטטו) והצ"ה הצי" (סי' קסג) והשלחן ערוך (סי' ל) לעיל צסימן קנ"ו צין מערפולא: **ואם בארץ ישראל עובר כו'.** וסיפא דקרא הוא "צנחלתן אשך תחל" וכתב הצי" ז"ל כלומר מלמד דעובר בלאו דגניבה או גזילה וכן מפורש צרמב"ם עכ"ל, ואמת הוא שהרמב"ם כתב שס שבארץ ישראל עובר צצמי לאוין. אכל אין נראה דכוונת רבינו הוא כן אלא דוקא קאמר צארץ ישראל עובר אלאו דלא תסיג לחוד דלאו לאו דלא תגזול ולא תגטוט דן אינו עובר דקרקע אינה עוזלת אלא דגוזף מדרצנן הוא מכה דעצרה דגניבה או גזילה יש עליו הן ח"ס כאן דנחמה לדרך אם בחזקה הרי זה גוזף כו' ור"ל עצרה דגזילה ולא דעובר אלאו דלא תגזול ותגטוט:

הגהות והערות

[ב] בדפוס ואדי אל הגארה עובר "משום לא" כו': [ג] עיין דרכי משה לעיל סימן שסו אות א: [ד] בדפוס וכת"י ולא "תגנוב" (וכן בסוף הסימן), וראה לעיל סימן שמח ס"א והגהות והערות שם אות ב: [ה] עיין פרישה דרישה לעיל סימן שער ט"ט-י:

שער [א] עיין שו"ת מהרש"ם ח"מ סימן חסג תורת אמת סימן קצט וכנסת הגדולה הגה"ט אות א: [ב] עיין שו"ת נשאל דוד ח"מ סימן טו

ים של שלמה | פרק עשירי – הגוזל ומאכיל שלז

היהודי היה אצל המעשה, וא"כ מסתמא ידע, ומה שלא יעיד ירגישו שתורתנו מורה שלא להעיד להם, ואיכא סכנה לבטל החוק, כה"ג שרי⁵³⁷. וכן בימי חורפי שמעתי מעשה כי האי גוונא, שיהודי אחד לא רצה להעיד, וכו' הדבר לפני ההגמון והרגיש בדבר, ואמר לזה היהודי אתם מבטלים בעצמיכם חוק וקיומים של המלך.

ואיבעי לן בגמרא⁵³⁸, אדם חשוב בעיני הגוים דסמכי עליה כבי תרי ומפקי ממונא אפומיה בכל מקום, מי אמרינן כיון דמפקי ממונא אפומיה לא איבעי ליה לאסחודי, או נימא מאחר שהוא אדם חשוב, ולא מצי לאשתמוטי מניהו מצי לאסחודי, תיקו. וכתב הרא"ש⁵³⁹ כיון דלא אפשר אפומיה ומסחיד. ולא ידעתי סברא זו דלא שייך כאן ספיקא דרבנן לקולא, דאף מדאורייתא אסור לעשות חוק לחבירו, ואפילו כל דיני דגרמא בנוקין דפטורין מן התורה, מ"מ אסורין מן התורה משום "ואהבת לרעך כמוך"⁵⁴⁰. ע"כ נראה דמעות סופר הוא, וצ"ל ולא אויל ומסחיד⁵⁴¹, או דילוג יש שם, וכך הוא ראוי להיות ואי אויל ומסחיד לא משמתינן, וכן איתא בספר צפנת פענח⁵⁴². ומה שהשמיט הרי"ף בעייה זו, משום דליכא בה נפקותא כל כך, מאחר דלכתחילה בין אדם שאינו חשוב או אפילו חשוב לא יכול להעיד, וכן מסתבר, דאי חשוב הוא ורוצה להיות בחוקתו בעיניהם לא יעבור החרם, אלא ישלם משלו⁵⁴³, וכן הטור לא הביאה. ויראה בעיני היכא דעבר וקמסחיד דלא משמתינן ליה, אלא בהזירו או שהוא חבר, אבל ע"כ לא חל הנידוי בלא התראה, ולא החמירו החכמים לקנסו כל כך, וכן יראה מלשון התלמוד "מכריו רבא".

והא דאמרינן בגמרא⁵⁴⁴ "חד אבל תרי לא", שני קרובים שמעידים, והוא כמקום שמוציאין הגוים ממונן על פי קרובים, משמתינן לתרויהו, וכן במרדכ⁵⁴⁵.

ונראה היכא ששני יהודים מריבים זה עם זה והלכו לפני ערכאות של גוים, ואתא חד וקמסחיד ואפקיה ממונא, אף שלא טוב עשה בעמיו שעשה אויביו פלילים, ונגמר דין הגוים על פיו, וראוי להענישו כראות עיני הדיין לפי הענין והסיבה, ואף שנים לא יעידו בלתי רשות מורה וטובי העיר, מ"מ לא משמתינן ליה מאחר דקיי"ל כדברי המרדכ⁵⁴⁶ דאין משלם, ולא משמתינן אלא משום דהרויה לגוי וקא מפסיד לישראל, אבל הכא דהרויה לישראל אחר לא⁵⁴⁷, ומשו"ה אמר האי בר ישראל דידע סהדותא "לגוי", ולא אמר סתמא האי בר ישראל דידע סהדותא ומסחיד כו', והוה ג"כ סנוע לדברי המרדכ⁵⁴⁸, דאילו היה כדברי הרמב"ם⁵⁴⁸ דתולה השמתא עד שישלם היוזקא, א"כ אין חילוק בין גוי לישראל, והוה ליה למומר סתמא דהוה משמע בכל עניין⁵⁴⁹.

בשו"ת הרמ"א סי' פח כתב שחייב לשלם, ותמה עליו בכנה"ג שם הגב"י אות כג, וכתב החומים דאיירי שהעיד לגוים וחיבוהו לשלם מה שאינו מחויב ע"פ דיני ישראל, וכנה"ג כתב הרמ"א שחייב לשלם, וכ"ה בהדיא בדי' הרמ"א שם. 544. שם. 545. סי' קנו. 546. בבא קמא סי' קיז. 547. אמנם באגודה בסוגיאן סי' קלו כתב (והובא בשלטי הגבורים על המרדכי סי' קנז): נמצא בשם מהר"ם שני יהודים שהכו זה את זה והלך השלטון בבית הכנסת וצוה לקהל לגזור תרם אין להם לגזור להציל עצמם בממון אחרים אם יכולים בשום פנים להתפשר, ואם אינם יכולים יעידו ויפרעו לניזק כל הזיקו, ומבואר שחייבים לשלם מה שהפסידו ולא כמש"כ רבינו, אכן הרמ"א שם בשו"ת כתב דהאגודה איירי כשחייבו לשלם שלא ע"פ דין, אבל אם חייב לשלם ע"פ דין אינם מחויבים לשלם. 548. פ"ו מת"ת הי"ד. 549. הט"ז שם השיג ע"ד רבינו וכתב: ולא נראה לענ"ד, דהא פירשו בגמרא שהפסידו לישראל שלא כדין, וה"נ כן, דע"כ אי דצריך להתזיר מה שנטל שלא כדין אם יש עדות ע"ז, ע"כ

537. הובא בש"ך שם סק"ז. 538. דף קיד, א. 539. סי' יד. 540. מבואר בדבריו דגרמא בנוקין אסור מה"ת מקרא ד"ואהבת לרעך כמוך", וכ"כ ביד רמה ב"ב פ"ב סי' קז, וראה קה"י ב"ק סי' א מש"כ בנידון זה מהו המקור לאיסור מזיק. 541. הסמ"ע שם סק"ה הביא את דברי הרא"ש שמותר לו להעיד, והש"ך שם סק"י והחומים סק"א הביאו מש"כ רבינו שט"ס הוא כדברי הרא"ש, והנתיבות סק"ה כתב דגם לדברי הסמ"ע אינו מותר א"כ יגבו מה שמחויב ע"פ דין, אבל אם יגבו אף מה שאינו מחויב ע"פ דין אסור להעיד. והרשב"א כתב בשם הראב"ד: ואדם חשוב בבי דואר בעיא ולא אפשר, וכתב הראב"ד ז"ל תיקו דממונא לקולא ואזל ומסחיד ועוד דספיקא הוא לגביה, ובשיטמ"ק בשם הרמ"ה כתב שלכתחילה לא יעיד ואם העיד לא משמתינן ליה. 542. ראב"ן דף קיד, א. 543. אין כוונת רבינו שאם עבר והעיד שחייב לשלם דהא כיון שספק הוא בגמ' אם שרי להעיד א"א לחייבו מספק, וכמש"כ בתומים שם סק"א, אלא שאם רוצה להיות בנאמנותו אצל הגוים ישלם. אמנם

רצ"ו הזהיר מקחת כופר מן ההורג במזיד אבל יהרג עכ"פ והוא אמרו לא תקחו כופר לנפש רוצח [אשר הוא רשע] למות וכבר התבארו משפטי מצוה זו במכות.

רצ"ז הזהירנו מלהתרשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו כמו שהיה טובע בנהר ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו או יהיה גוי משתדל להרגו ונוכל לבטל מחשבתו או לדחות ממנו נזקו ובאה האזהרה באמרו לא תעמוד על דם רעך וכבר אמרו שמי שיכבוש עדות תכללהו גם כן זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חברו אבד והוא יכול להחזירו אליו באמרו האמת וכבר בא בזה הענין ג"כ אם לא יגיד ונשא עונו ולשון ספרי מנין שאם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק ת"ל לא תעמוד על דם רעך ומנין שאם ראית אותו טובע בנהר או חיות או ליסטים באין עליו שאתה חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך ומשפטי מצוה זו כבר התבארו בסנהדרין.

רצ"ח הזהירנו מהניח המוקשים והמכשולות בארצנו ובבתינו כדי שלא ימותו בהם בני אדם והוא אמרו ולא תשים דמים בביתך ולשון ספרי ועשית מעקה זו מצות עשה ולא תשים דמים זו מצות לא תעשה וכבר התבארו משפטי מצוה זו בפ"א משקלים ובסדר נזיקין. רצ"ט הזהיר מהכשיל קצתנו והוא שאם ישאלך אדם עצה בדבר נפתח בו ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו אבל תישירהו על הדבר שתחשוב שהוא טוב וישר והוא אמרו ולפני עור לא תתן מכשול ולשון ספרי למי שהוא סומא בדבר ונוטל עצה ממך אל תתן לו עצה שאינה הוגנת ולא זו כולל ג"כ מי שיעזור על עברה או יסכב אותה כי הוא יביא האיש ההוא לעון ובעזרתו הכשילו וחזר עוד ויפתהו ויעזרהו להשלים עברתו או יכין לו סבת העברה ומאלו הפנים אמרו במלוה ולוה ברבית ששניהם יחד עוברים משום ולפני עור לא תתן מכשול כי כל אחד משניהם עזר את חברו והכין לו להשלים העברה ודברים רבים מאד מזה המין יאמרו בהן עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול ופשטיה דקרא כמו שזכרנו תחילה.

ש' שהזהיר הדיין מהכות החוטא הכאות גדולות ממיתות וכאור זה שכל המחויב מלקות הנה תכלית מה שילקה ארבעים חסר אחד כמו

שופטים. הלכות מלכים פ"ו

ח אין קוצצין אילני מאכל וכו'. ספרי לא תשחית את עצה אין לי אלא ברזל מניין חף למשוך ממנו אמת המים ה"ל לא תשחית את עצה ככל דבר: ולא במצור בלבד אמרו וכו'. והכי איתא צ"ל הויזבל במשנה הקוץ נעשיתו וע"פ שאינו רשאי פטור אחרים חייבים וכבז רש"י אע"פ שאינו רשאי דעבר על כל תשחית והא דקמני פטור לאו

ח ולא במצור בלבד וכו'. בקמא פרק החובל (דף ז"א:): אמר רב דיקלא דטעין קנא חסור למקצליה ושקילו וטרי האה ומייתי ראייה מקרא דרק עץ אשר מדע כי לא עץ מאכל הוא אלמא דמשמע ליה לגמרא דההוא קרא חפילו שלא במצור משתעי ואמרין נמי פ"ק דקידושין (דף ל"ג.) רב הונא קרע שיראי בצפי רבה בריה למחוי אי קפיד אי לא קפיד ומקשה התם והא עבר משום כל תשחית

פטור ממלקות קאמר אלא פטור מלשלם ואבז דמי אחרים חייבים מני רישא פטור. וא"ת אמאי חייב און אדם לוקח ומשלם ואיכא לתרוי שלא תמרו בו והשתא ניחא רישא דקמני פטור גדלא תמרו ביה אבל אם תמרו בו לוקח והכי מניח א"ר אלעזר שמעמי שהמקרקע על מת יומר מדאי לוקח משום כל תשחית: אבל קוצצין אותו וכו'. אם עובדא דשמואל אייתי ליה חרמיה תמרי וכו': או מפני שרמיו יקריב: וכו'. אם אמר רבינא אם היה מעולה בדמים מותר מנה"ה רק עץ אשר מדע כי אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופו לנכות כל דבר מה ה"ל כי לא עץ מאכל הוא להקדים סרק למאכל יכול אפילו מעולה בדמים ה"ל רק ואיירי בילין מאכל שאינו עושה כדי טיפול: ז ובמה יהיה היות עושה וכו'. אם ברייתא ואמר רב דיקלא דטעין קנא חסור

נפשו. שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה מפי השמועה למדו שבכך צוהו: ח אין קוצצין אילני מאכל שחויין למדינה ואין מונעין מהם אמת המים כדי שייבשו. שנאמר לא תשחית את עצה. וכל הקוצצין לוקח. ולא במצור בלבד אלא בכל מקום כל הקוצצין אילן מאכל דרך השחתה לוקח. אבל קוצצין אותו אם היה מזיק אילנות אחרים. או מפני שמויק בשדה אחרים. או מפני שדמיו יקריב. לא אסרה תורה אלא דרך השחתה: ז כל אילן סרק ונמותר לקוץ אותו ואפילו אינו צריך לו. וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרות בו. מותר לקוץ אותו. וכמה יהא היות עושה ולא יקוצנו. רובע הקב ויתרים. ודקל שהוא עושה קב תמרים לא יקוצנו: י ולא האילנות

בלבד. אלא כל המשבר כלים. ונזקודע בגדים. והורם בנין. וסותם מעין. ומאבד מאכלות דרך השחתה. עובר בלא ודחשחית. ואינו לוקח אלא מכת מרדות מדבריהם: יא צרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם השבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת. שנאמר עד רדתה ואפילו בשבת בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות: יב כשהזקין חזוין בכל מקום. וכו' שנהרג במלחמה במקום שיפול שם יקבר. קונה מקומו כמת מצוה: יג ארבעה דברים פטרו במחנה. אוכלים

י ולא האילנות בלבד וכו'. ולפ"ז ז"ל שמה שכתבו למעלה א"ר אלעזר שמעמי שהמקרקע על המת יותר מדאי לוקח משום כל תשחית לאו דוקא מלקות אלא מכת מרדות ולא עדיף משבר כליו מהחובל בעצמו ומתן החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור. ואע"ג דקפידא הקוץ אילנות לא היו פטור ממלקות פטור דרישא הוא שפיר פטור ממלקות. וא"ת מ"ש קוץ אילנות לוקח ומ"ש משבר כליו דאינו לוקח והא ככולהו עבר משום כל תשחית. וי"ל דהוה קוץ אילנות מאותו לא תכרות כדאיתא פ"ב דמכות ומשמע דקרא דלא תשחית את עצה לא אמי ללא אלא שלא יכרות אותו דרך השחית:

צריך על עיירות וכו'. פ"ק דשבת (דף ק"ה:)

משלשה ימים קודם לשבת ואם החמילו אין מפקיין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפילו בשבת. ומ"ש רבינו בכך על עיירות של עכו"ם לאו למימרא דמתחילין בשבת אלא שם החמילו אין מפקיין וכן כתב פ"ב מה"ל שבת זרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם השבת וכו' הילכך הא דקאמר זרין על עיירות בשבת היינו דעומדין על המצור בשבת ועושין מלחמה אפילו בשבת. ומ"ש זין מלחמת הרשות הכי איתא בספרי והכי משמע מדתניא על עיירות העכו"ם סתם:

ז כל אילן סרק וכו'. ברייתא בפרק החובל עץ עץ אשר מדע זה אילן מאכל כגון שהזקין וכמו שכתבנו בסמוך כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק כלומר דדריש מיימורא דהוה ליה למכתב רק עץ אשר לא עץ מאכל הוא: וכן אירי וכו'. כבר כתבתי בסמוך דברייתא דמניא דהחובל רק עץ אילן מאכל ומפרש רבינו אילן שיעת שיהיה עץ מאכל מתחלה ועשה הזקין ואינו עושה אלא דבר מועט ואמרין נמי התם אמר רב דיקלא דטעין קנא חסור למקצליה מחייבי כמה יהא צוים ולא יקצנו רובע שאני זימס דחשיבי:

יג ארבעה דברים פטרו במחנה וכו'. פ"ק דעירובין במשנה ונתא מחנה היוצאת למלחמת הרשות מותרין בגזל עושים יבשות ר' יהודה בן מינא אמר חף מונין בכל מקום ובמקום שנהרגו על קבריהן ונזק שפיעא מת מלוה מת מלוה קנה מקומו לא נריכא אע"ג דאית ליה קוברין ומקטבא דלאו דוקא נהרגו אלא אפילו מתו מימת עצמן

י ו' ולא האילנות בלבד וכו'. שנת פרק רבי אלעזר דאוריג (דף ק"ה:): המקרקע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפור מעמיתו בחמתו יהא בעיניך כעובד ע"ז שכן חומנתו של יצר הרע היסר אומר לו עשה כך וכו' עד שאומר לו עבוד ע"ז ועוד. ומ"ש ואינו לוקח אלא מכת מרדות מדבריהם:

יא צרין על עיירות של עכו"ם וכו'. ב"ק דשבת (דף י"ט.) מ"ר אין זרין על עיירות של עכו"ם פחות עד רדתה אפילו בשבת וע"פ ז' כלן טעות סופר וכן זרין להגיה כמו שכתב הוא עצמו ז"ל בספ"ב מהלכות שבת זרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת. ומה שכתב זין מלחמת מלוה זין מלחמת רשות. כהן שם ה"ה שכן מפורש בספרי:

יב כשהזקין חזוין בכל מקום. וכו' שנהרג במלחמה במקום שיפול שם יקבר. קונה מקומו כמת מצוה: יג ארבעה דברים פטרו במחנה. אוכלים

יג ארבעה דברים פטרו במחנה וכו'. משנה שם ארבעה דברים פטרו במחנה מציאים עושים מכל מקום ופטורים מרחיצת הידים ומדמאי ומלעבד ובגמרא פריך אהא דמציאים עושים

לחם משנה

אלא כנענים של מ"ל דוקא וישבי נבשון בצ"י היו ואם כן מאי ראייה מיימי מהתם וזרין עיין:

ח ואין מונעין מהן אמת המים וכו'. בספרי לא תשחית את עצה אין לי אלא ברזל מניין חף למשוך ממנו אמת המים ה"ל לא תשחית את עצה ככל דבר: ז וכן אילן מאכל שחויין וכו'. דלג כש"י ז"ל שפירש דאילן מאכל קווצין לננות מזור דלא קאמר קרא אלא להקדים אילן סרק לאילן מאכל וכבז סמ"ג שני הפירושים ולפירוש רש"י ז"ל הטעם הרמזין ז"ל בפירוש התורה וכבז שם דלפ"ו לא תשחית את עצה ר"ל דרך השחיתתה שלא לזרך המזור כמנהג המקומות וכו' ולפירוש רבינו קשה לזון הבדיחה שאמרו שם בהחובל (דף ז"א:): מני"ה רק עץ אשר מדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופו לנכות כל דבר מה ה"ל

הגהות מיימוניות

ז [ב] דגרסין פרק החובל רק עץ אשר מדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק פירוש אשר מדע שדעתו שהיה העין מאכל תחלה אבל רש"י פירש אב אינך יודע קרוב למצור אלא הוא קתנו ואפילו של מאכל פ"ה ע"כ: י [ג] אבל אם עושה כדי להשיל אימה על בני ביתו מותר כדאמרוהו שיעשו האמוראים. בשבת פרק האורג. ועיין בהל' דעות פ"ב: [ד] כדפריך פ"ק דקידושין אהא דרבא בר רב הונא קרע מאניה למיחוי אי קפיד והא קעבר משום כל תשחית וכו' א

משנה למלך

פ"ו ח ולא במצור בלבד וכו'. (א"ה) ראייה לאחד מגדולי האחרונים שהקשה על דברי הרב ז"מ דמאי ראייה מיימי מההוא דקרקע חזינה ומההוא שהיו שורפים כפאות למיזן מיימיהו שלא בשעת המזור איכא כל תשחית דהיי"ח ע"כ כל תשחית דרובן הוא דגורו ככל דבר אפילו שאינו אילן. מדע שרבינו עצמו כתב לקמן ולא האילנות בלבד אלא כל המשבר כלים עובר בכל תשחית ואינו לוקח אלא מדבריהם א"כ הרב דקא מהדר למיזן אילנות שלא במצור אין ראייהו ראייה כלל. ומיזן שחוק דכוונת הרב לומר דלילו לא היה אסור מן המורה אלא אילנות ובמצור לא היו אסורים חכמים דאמר דברים שאין אילנות ושלא במצור דהו"ל טעין גורה לגורה ודוק מהר"ר יחיאל באשאן מ"כ קן מלחמה:

מגדל עז

ח ז אין קוצצין אילני מאכל וכו'. שנת פרק רבי אלעזר דאוריג. הכל נזוקין פרק החובל ובספרי: ז ובמה יהיה היות עושה בו' עד מכת מרדות מדבריהם. פרק החובל (דף ז"א:): ופ"ק דקידושין (דף ל"ג.) ובשנת פרק מפנין (דף ק"ט.) מיימי עיני ההשחית ומקלת הדברים גם בספרי: יא יב צרין על עיירות עכו"ם בו' עד יקבר. פרק קמא דשבת (דף י"ט.) יג ארבעה דברים פטרו במחנה בו' על עירובי מטרות ממתה:

חת"ם

שו"ת חיו"ד סימן רמ רמא

סופר

תקנ

וע"ב בנדון שלפנינו ע"כ משום ספק איסורא צריך לשלם לכל הצדקות כולם עד שלא ישאר לו שום ספק, דומיא מה שאמרו במנחות ק"ו ע"ב פירשתי ואיני יודע מה פירשתי יהא מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי, וכיון שבררנו דצדקה נמי ספיקא לחומרא א"כ דינו לענין זה כמו הקדש ממש. והיינו שאנו מורים לו כך, אבל פשיטא שא"א לכופו על זה אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק. כל זה נ"ל להלכה מהראיות שכתבתי לעיל:

הנלע"ד כתבתי וחתמתי שמי. פה ק"ק מ"ד כאור בקר ליום עש"ק ויגש שנת קסד"ל:

משה"ק סופר מפפד"מ

תשובה רמא

שיל"ת, פ"ב נהי ליום ה' י"ב כסליו קצמ"ל. שלום וכ"ט לתלמידי הרב הותיק המופלג החרוץ ושנון כמור"ה משה סג"ל נ"י אב"ד דק"ק שלישיני יע"א:

גי"ה הגיעני עם סך ז"ך זהובים שיין צדקת פזרונם דאנשי קהלתו, וכבר נשלח להעניינם ההמה. ועל דברי תורתו כמה שכתב רשב"א בחידושי בבא קמא דף ב' ע"ב ד"ה אבל במחוברת אימא מועדת, הקשה רשב"א אדרבא נימא אימא תמה לעולם להקל על הנתבע, ותי' דניזקין איסורא הוא ולחומרא, והוקשה כלל זה למעלתו שהוא נגד כמה מקומות בש"ס דניזקין הוי ממונא:

יעיין ש"ך יו"ד סוף סי' קע"ז מייתי פלוגתת רשד"ם ומהר"א ששון, וש"ך מייתי כמה מקומות נגד מהרשד"ם, ועיין ש"ך יו"ד סי' רנ"ט ס"ק י"ד שהאריך בענין זה. ואני עיינתי במהרשד"ם [חיו"ד] סי' ס"ב, ולפי ענ"ד מהר"א ששון [סי' קס"ב] והש"ך במ"כ לא ירדו לסוף דעתו של הרשד"ם ז"ל, דהתם מיירי בפלוגתא אי הוה ריבית קצוצה או אבק ריבית, ורוב הפוסקים ס"ל שהוא ריבית קצוצה, וזה המלוה רוצה לומר קים לי כמיעוט והם גדולים ולא נוציא מיניה, ואמר רשד"ם כיון דתחלת פלוגתתם של הפוסקים הוא לענין איסור אי הוה ריבית קצוצה או אבק ריבית, נ"ל כוונתו דהא הלוה והערב והעדים שאין להם ענין בממון כלל וכן המלוה גופיה אפילו לא נטל הריבית מ"מ כבר משעת הלואה אי הוה ריבית קצוצה נפסלו כל אלו לעדות ולשבועה ונקברים בין רשעים גמורים, ובהא פליגי הפוסקים, ולענין

איסורא קיי"ל כרוב הפוסקים ופסלינן להו לעדות ושבועה וקוברים אותם בין רשעים גמורים, ולא שיין לומר בזה קים לי, א"כ ממילא אף על פי שעתה הסתעף מזה אפוקי ממונא שזה המלוה הריבית קיבל וצריך להחזירו, לא מצי תו למימר קים לי כהמיעוט כיון דעיקור פלוגתתם לענין איסור, ודין זה לע"ד ברור:

[ומה שכתב בזה המהר"א ששון דקיימא לן כרב באיסורי, נעלם ממנו דברי הר"ן נדרים דף פ"ח ע"ב] ודברי הרא"ש [ב"ק] פרק ד' וה' סי' ד':

א"כ כ"ע מודים דבכל ספק ממונא קולא לנתבע, אע"פ שהוא איסור עושק וגזל ואונאה וריבית וכדומה מ"מ הכל קולא. וטעמא נ"ל הנה בכל מצות עשה שבתורה שמכין אותו עד שתצא נפשו [כתובות פ"ו ע"א] אין רשות לירד לנכסיו כדי שיניח תפילין או יעשה סוכה, ונ"ל הטעם משום דלמא נפקא מיניה בנין דמעלי, וכבש"ס בבא קמא דף קי"ט ע"א, ואפילו מאן דפליג במסור מודה בשאר איסורים, אך באיסורים הנוגעים בממון כגון מצוה לפרוע חוב ולהשיב גזל ואונאה וריבית, עד שמכין עד שתצא נפשו מוטב לירד לנכסיו, ואי משום בנין דמעלי הלא זה הממון אינו שלהם ויתמי דאכלי דלאו דידהו לזילו בתר שבקיהו [ב"מ ע' ע"א]:

אך כל זה בודאי, אבל בספק אף על גב בשאר ספק איסור דאורייתא דלהחמיר נמי מכין אותו עד שיסור מספק איסור, מ"מ הכא בספק ממון אין מכין אפילו בגופו, דעל ידי יסורי גופו יתן הממון המסופק, ואולי נפקי מיניה בנין דמעלי ולדידהו לא הוה ספק איסורא דאינהו לא עבדי איסורא, ולא מוטל עליהם מצות פריעת בעל חוב ולא השבת גזילה, וספק ממון דידהו קולא לנתבע, על כן ספק ממונא לקולא אף על פי דכל ממונא אית ביה איסורא:

אמנם בניזקין מילתא אחריתי היא, דעיקור ענין נזיקים היא גדר למ"ע ונשמרתם מאוד לנפשותיכם [דברים ד' ט"ו], ולא תעמוד על דם רעך [ויקרא י"ט ט"ז] וכתוב [דברים י"ט י'] והיה עליך דמים, עיין מסכת מועד קטן דף ה' ע"א, ושיער הקב"ה בחמתו שאם יתחייב התם כך והמועד כך ובור כך ורגל כך וכדומה בזה נגדר הדבר וכל אחד ישמר נזקיו, ואם אנו מסופקים אם קרן מחובר די לו בשמירת תם או בשמירת מועד ספיקו להחמיר, וכן כל מה שאנו מסופקים בכוונת הקרא צריכים

תקד

חת"ם

שו"ת חיו"ד סימן רמא רמב

סופר

תשובה רמב

שיל"ת, פ"ב יום א' י"ד מנחם קע"ח לפ"ק. שלום וכ"ט לי"נ הרב המאה"ג המופלג החרוץ בעל פיפיות תל תלפיות כבוד מהו' יחזקאל סג"ל ג"י רב"ד דק"ק או"ד יע"א:

מכתב עוז חביוני נעימותיו הגיעוני לנכון, ומיד אחר התענית בתוך עוצם המון טרדותי פניתי להשיבו דבר כאשר יורוני משמים, ומ"מ נתאחר הדבר עד היום ולו הסליחה. והנה נפשו היפה בשאלתו, היות כי בני קהלתו נדחקים בבה"כ הקדושה שלהם, אם מדוחק המקום כי צר, ואם מעצם הבנין בנין של עץ מנסרים קלו ונתרועע, ואם מפאת המקום אדמת קדש אשר עמד עליו הבנין לא היה שייך לחלוטין ליהודים כ"א היו פורעים שכירות שנה שנה להשר, וכל יומי זימני להשתפך אבני קודש בראש כל חוצות, זה הבנתי מתוך דברי הבחורים התלמידים העומדים לפנינו פה אע"פ שאינו מבואר בלשונו הטהור דפר"מ נ"י, לזאת עלתה ההסכמה מכל בני הקהלה להמציא מקום לה' שיהיה שייך לחלוטין ליהודים, ולהתהלך ברחבה מקום אשר יכיל אנשי הק"ק ה' ישמרם, ולרומם בית אלקינו בבנין מפואר כראוי לקהלה נאה כמות שהיא יע"א, התחילו היחידים להתנדב נדבות, יש כבר המציאו נדבתם ליד הגבאים הממונים על זה ויש עדיין לא יצאו ידי חובת פרעון, וכבר השתדלו הגבאים וקנו מקום אשר בה"כ הישנה עומד עליו מן השר לחלוטין ולצמיחת עלמין, ועוד קנו סביבות המקום ההוא כדי להרחיב מקום התפלה, ולא חסר עתה אלא לבנות בנין אבנים. אך לפי צוק הזמן בעו"ה כפי הנראה א"א להם לעת כזאת לבצע אמרת קודש ישראל להשלים הבנין וע"כ מתפללים בהישנה עד ירחיב ה' את גבולם, ומ"מ הוציאו ממעות הנדבה לקנין המקומות ושאר צרכים, וגם כל מי שהיה לו מקום תפלה בבה"כ היה צריך ליתן סך מה הנקצב עליו לצורך קנין המקום מהשר, ועתה יש איזה מהיחידים המעררים לאמור אדעתא דהכי לא נדרנו מעיקרא, כי חשבנו כי ימהרו יחושו מעשה הבנין ע"כ מהרנו לתת לכסף מוצא ולמה נניח כספנו בידי הגבאים, ואם כי הוציאו בקניית המקום מהשר הלא מי שיש לו מקום תפלה בבה"כ הוא ישלם זה כדי

להחמיר מספק איסורא. אמנם שוב כל ספק שנוולד אחר כך אם היה המעשה כך או כך או אם הלכה כפלוגי או כפלוגי, בזה אזלינן לקולא לנתבע ככל ספק ממונא אף על גב דאית ביה איסורא כנ"ל. ואתי שפיר דברי הרשב"א הנ"ל בעזה"י:

וראיתי בכנה"ג ח"מ סי' כ"ה בכללי קים לי אות ז' הקשה בשם רבי יחיאל באסאן אמאי לא נימא גם באיסורא קים לי, דמה טעם אמרינן קים לי בממון ולא במלתא דאיסורא, והרי בממון אם אין הלכה כן הוה ליה גזל ביד המוחזק וגזל נמי איסורא הוא. והשיב דבשלמא גבי איסור אי אזלינן לחומרא יצאנו מידי איסורא, אבל כששניהם חלוקים על הממון אפילו אי לא אמרינן קים לי אין אנו יוצאין מידי איסור גזל, שהרי אם הדין הוא כדברי האומרים להחזיק הוה ליה גזל ביד המוציא. ות"י א דוקא הכא בממון לא שייך לומר לאפרושי מאיסור גזל משום דלאידך נמי הוה גזל. וחתני הרב החרוץ מו"ה דוד צבי נ"י אמר לפי זה להסיר תלונת מהר"א ששון והש"ך על מהרשד"ם הנ"ל, לשיטת הראב"ד ומביאו הר"ן ריש פרק איזהו נשך [ס"ז ע"ב סוד"ה האי משכנתא] שסוכרים אבק ריבית נהי אינו יוצא בדיינים אבל על כל פנים לצאת ידי שמים חייב ואי תפס לא מפקין מיניה אלא שאין הב"ד יורדין לנכסיו, אם כן שפיר אינו יכול לומר קים לי דהוה אבק ריבית, דעכ"פ לאפרושי מספק איסור ריבית דאורייתא מוציאים ממנו, ולגבי אידך לא הוה ספק גזל דהרי עכ"פ אינו גזל אצלו דלצאת ידי שמים ה' מחויב להחזיר, ודפח"ת. אבל אין מקום לדברי כה"ג הנ"ל, דמאי שייך לומר גבי אינך הוי ספק גזל הלא הלכה כרוב הפוסקים וברי לו שאין כאן איסור גזל, אלא שזה המחזיק אומר קים לי כהמיעוט ואנן נאמר לו עכ"פ הוצא ספק איסור גזילה מידך, ולאידך אין ספק כלל שהרי הפוסקים מסכימים עמו, וטרפה ונבלה כי האי גונא מותרים. וכן בכל ברי ושמא מ"ט אין מוציאים מבעל השמא מספק איסורא, ולאידך אין ספק שאומר ברי לי שהוא מותר. אבל מ"ש לעיל הוא הנכון בעזה"י:

ואחתום בברכה א"נ הדש"ת, הכותב בחפזי:

משח"ק סופר מפפד"מ

ולכת"י פנקס התשובות (הנו' במבוא הספר), כמעט בכל המקומות שנמצאו שינויים נמצא נוסח כה"י והנדפס הנ"ל זהה, וכאן הוצג נוסח הכת"י.

יט, יד ולפני עור לא תתן מכשל.
הכותים מפרשים כמשמעו, שלא יתן
אבן לפני עור בדרך להפילו [רש"י חולין
ג, א¹], וכן הוא אמת². ומזה אזהרה
לפותח או כורה בור ברשות הרבים³.
 ומשום זה אמרו בור ברשות הרבים של
 שני שותפין⁴... אי דאמרי ליה זיל כרי לן

מיעוטא⁵, ולפי זה איכא מיעוט
 להאונקלוס. והטעמים מסכימים לו,
 דאם על השכר בעצמו קאי, היה לו
 לנקוד על "אתך" מרכא, ולא טפחא,
 שהוא מפסיק. ועיין בבא מציעא
 קי-קיא ודו"ק, דהוי למכתב "לא תלין
 אתך פעולת שכיר"⁶.

(יט, יד) 1. ד"ה ואפילו כותי: מוסרין לו
 בהמה לכתחילה לשחוט, דמצוה שהחזיקו בה
 היא. אבל ישראל יוצא ונכנס לא ימסור לו
 לשחוט, דאע"ג דהוחזקו בה לעצמם, אין
 מקפידין אם יאכלו ישראל נבילות, דלית להו
 "ולפני עור לא תתן מכשל" אלא כמשמעו,
 שלא יתן אבן בדרך עור להפילו.* 2. כלומר,
 נוסף על פירוש הפסוק על ידי חז"ל (לפני
 סומא בדברי – עיין להלן), אין מקרא יוצא
 מידי פשוטו, ובמקרה דנן פשוטו של מקרא
 מתפקד במישור ההלכתי, כאשר הוא מלמד
 אזהרה בסוגית בור ברשות הרבים.**
 3. שהתורה קבעה את אחריותו ("בצל הבור
 ישלם" – שמות כא, לד) כאחד הדברים
 שאינם ברשותו של האדם ועשאו הכתוב
 כאילו הוא ברשותו (פסחים ו, ב). לפי פירוש
 רבינו, מסולקת קושיית 'אין עונשין אלא אם
 כן מזהירים', כי אמנם האזהרה כתובה בתורה
 בצורה המפורשת ביותר! 4. בבא קמא נא, א
 (משנה): בור של שני שותפין, עבר עליו
 הראשון ולא כסהו, והשני ולא כסהו – השני
 חייב. (גמרא): אמרי, בור של שני שותפין
 היכי משכחת לה? ... ברשות הרבים היכי
 משכחת לה? אי דשוו שליח תרוייהו...

מוחלט, וכשם שיכול הפועל לוותר מראש על
 תנאי זה בעבודתו (כמו בכל שאר דיני
 ממונות), כך אנו מניחים כי לא הסתמך
 הפועל על תנאי זה כאשר נשכר על ידי שליח
 מטעם בעל הבית. זהו ההסבר של רבינו
 לגזירת הכתוב שהוא רואה בפירוש אונקלוס
 את "אתך". 5. בבא מציעא קי, ב – קיא, א:
 תנו רבנן, האומר לחבירו צא ושכור לי
 פועלים, שניהם אין עוברים משום "בל תלין",
 זה לפי שלא שכרם (ולא קרינא שכיר גביה –
 רש"י), וזה לפי שאין פעולתו אצלו... דאמר
 להו שכרם על בעל הבית. ריטב"א ד"ה זה
 לפי שלא שכרם: תימה הוא דהא בכל מקום
 שלוחו של אדם כמותו! ושמא לא אמרינן
 הכי לחובתו. וצריך עיון דהא ליכא מיעוטא
 בקרא דבעינן שיהא שוכרם הוא. 6. ואין כל
 סיבה להפריד בין ה"לא תלין" ובין "אתך",
 אילו "אתך" היה תואר הפועל. (ויצויין כי
 מבין מפרשי התרגום לא מצאנו שיעירו על
 כך). נימוק זה בתחום התחביר (הצמדת תואר
 הפועל אל הפועל) בא לחזק את נימוקו הקודם
 הבנוי על טעמי המקרא, לפיו "אתך" קשורה
 אל "פעלת שכיר" – דהיינו השכר ולא השכיר
 כשיטת האונקלוס.

* יצוין כי המהר"ל דיסקין העיר שפירוש הכותים אינו לגמרי כפשוטו של מקרא, באשר אז היה צריך להיות כתוב לפני
 עור לא תשים מכשול (כל נתונה מיד ליד היא).
 ** ודברי רבינו צ"ע דמהרמב"ם המובא להלן מוכח שפשוטו של מקרא אינו כולל את הפשט של הכותים, (שכתב בסוף
 דבריו שפשטיה דקרא הוא אזהרה מלהכשיל זא"ז בעצה ולא הביא את הכותים) וצ"ע.

משך פרשת קדשים – יט, יד חכמה תטו

בספרי מ"לא תשים דמים בביתך" (דברים כב, ח), יעויין שם⁹. והלאו כולל גם אם מכשיל חבירו בדרך שהוא עור בדעתו, או מחמת תאותו וזרון לבכו¹⁰. ואם מיעצו לפי דרכו וכיוצא

(ואזל כרי להו), אין שליח לדבר עבירה (ע"כ)! היינו דלאו ד"לפני עור לא תתן מכשול" איכא⁵ ונאיסורה דבר תורה⁶, דלא כהמשנה למלך בפרק ב מהלכות רוצח⁷. ובבור ברשותו⁸, איכא אזהרה

דרבנן, דבר עבירה מיקריא, ושייך ביה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. ואני תמה על הרב ז"ל... בור של שני שותפין... אין שליח לדבר עבירה, ועבירה זו היא מה שפרש"י (בבא קמא נג) דהיינו דאסור לקלקל ברשות הרבים... מדברי בעל משנה למלך בהבנת הסוגיא, ברור כי הוא סבור כי חפירת בור ברשות הרבים איסור דרבנן הוא. 8. כי הוה אמינא שאין להגביל את האדם בשמוש ברשותו הוא. 9. פי' רכט: אין לי אלא גג ("כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך"). מנין לרבות בורות שיחין ומערות חריצים ונעיצים? ת"ל: "ולא תשים דמים בביתך". 10. דייק רבינו (בעקבות לשון הרמב"ם – עיין להלן) לציין שתי אפשרויות של "לפני עור", האחת כאשר חבירו הוא 'סומא בדבר', והשניה כאשר חבירו יודע היטב את האיסור אלא משועבד ליצרו. אלה הם שני ענינים שונים הנפרדים זה מזה, כאשר בראשון הוא מיעצו לעשות מה שאינו רוצה לעשות (דהיינו דבר שלא לטובתו), ואילו בשני הוא מסייע לעשות מה שכן רוצה לעשות. דברי רבינו כאן בנויים על הגדרת הרמב"ם את מצוות "לפני עור" בספר המצוות ל"ת רצט וז"ל: שהזהיר

5. אלה אשר אמרו לשלישי לחפור את הבור ברשות הרבים עברו על "לפני עור", באשר אדם העושה את הפעולה הזאת עובר על איסור מן התורה של חפירת בור ברשות הרבים, איסור הנלמד מפסוקינו "ולפני עור לא תתן מכשול" על פי פשוטו של מקרא. לכן עברו הם על "לפני עור" לפי מדרש חז"ל, לגבי האיסור של "ולפני עור לא תתן מכשול" שהחופר עבר עליו על פי פשוטו של מקרא. הפשט מלמד על איסור החפירה, בעוד המדרש מלמד על הגורם לשני לחטוא באשר הוא 'סומא בדבר'. 6. כי איסור הנלמד מפשוטו של מקרא בנוסף על ובמקביל אל הנלמד ממדרש חז"ל, אף הוא מדאורייתא הוא. 7. הלכה ב: אבל השוכר הורג להרוג את חבירו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפתו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתהו חיה, וכן ההורג את עצמו – כל אחד מאלו שופך דמים הוא, ועון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין. משנה למלך: ...כתב המהרי"ט בתשובות חלק א סימן קיח דיש להסתפק אי אמרינן באיסורא דרבנן אין שליח לדבר עבירה, כיון דמן התורה חשיב שליח, או דילמא אפילו במילי

* יש לציין כי היד רמה לבבא בתרא כו, א טוען כי "ולפני עור" הוא המקור בתורה לכל גרמי נזיקין.

** הר"ן (בסנהדרין כו, ב) אומר על לימוד כפול מעין זה את הכתוב (תהלים סב, יב): "אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי", כלומר מפסוק אחד שכתב הקב"ה אנו לומדים שתי הלכות נפרדות, שתיהן במישור דאורייתא, כאשר שתיהן יכולות לעמוד ביחד זה ליד זה ללא סתירה ביניהן (כגון "לא יומתו אבות על בנים" – בעדות בנים במדרש חז"ל, ובעון בנים לפי פשוטו). וכל זאת בניגוד לאותם פסוקים בהם הפשט סותר את המדרש ("עין תחת עין" – ממון או ממש) כאשר שם יש לחפש את התפקיד של הפשט מחוץ למישור ההלכתי.

קהלות יעקב

בבא קמא

1000

סימן א

באיסור להזיק לחבירו

הגמרא להעצירה דכל תשחית חלה לענינא דאירי זה דהיינו מה שהזיק לחבירו] חלה שדיון לא מצורר אי זהו מדאורייתא או מדרבנן (* שיש לומר דהיינו עצירה מדרבנן, כדכוכיח המל"מ פ"ב מרולח ה"ב דגם בעצירה דרבנן אמרינן אשלד"ע מהא דצ"ק דנ"א דמצואר דאפי' לכתוב צור צרה"ר אין שליח לד"ע והתם העצירה הוא מלד שאסור לקלקל צרה"ר ונ"א חלה מדרבנן ע"ש במל"מ, [ושו"מ במשך חכמה שכי צפרשת קדושים צפי ולפני עור, שעשיית צור צרה"ר אסור מדאורייתא מלפני"ע לא תחן מכשול וצור צרשותו אסור מקרא דלא תשים דמים בציתך], ומדרבנן פשיעא דאסור להזיק ממון חבירו דהא אפי' גרמא צניקין אסור

מבואר בחורה דהמזיק ממון חבירו חייב לשלם שנא' מכה כהמה ישלמנה, אבל אינו מפורש איסור להזיק, [מלמד איסור כל תשחית שאיכא אפילו צממון שלו כשעושה דרך השחית [להסוברים דאיסור כל תשחית איכא בכל דבר, ולאו דוקא צאילנות ע"י פ"י ממלכים וצמל"מ] ומשכח"ל מזיק שאינו עובר בכל תשחית כגון שעושה צעזיל אלו תועלת לעלמו או לאחרים].

אבל הדין דאסור להזיק מצואר צעור חו"מ ר"ס שע"ה ע"ש שכי כשם שאסור לגבז ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו [וע"ש צפרושה וצממ"ע שפרש דבא לומר שאסור להזיק אפי' ע"מ לשלם] ונראה דזה מצואר בגמרא דאיכא איסור להזיק והוא צקדושין דמ"ב ע"ב דאקשינן דהא דשולח את הצטרה ציד פקח פקח חייב ונימא שלוחו של אדם כמותו ושנינו שאני התם דאין שליח לדבר עצירה הרי מצואר דלהזיק ממון חבירו עצירה היא [ומסתחמת הדברים לא משמע דכוונת

(* העירוני לציאור הגר"א ז"ל תו"מ סי' קנ"ה פק"ח שכתב כיון דמון התורה נזיקין אסור. ושם הראו לי ציד רמ"ה ז"ל פרק לא יחפור סי' ק"ז שכתב דאסור משום לפכ"ע ומשום וזהבית לרעך כמוך ע"ש. ועיין בתשובת הרא"ש כלל ק"ח סי' י' צענין הרחקת נזיקין דאתי עלה מקרא דדרכי' דרכי כועס.

שהרי התוס' צ"מ דל"א ע"צ ד"ה הם יש
 שם צ"ד כו' הוכיחו מהא דאמרי' אם היה
 שלו מרובה משל חצירו אין זקוק דמשמע
 דאי הפסד צעילתו שוב לדמי האצדה הי"צ
 לעפל זה והקשו דמה ירוויחו הצעלים מזה
 הא ילערכו לשלם דמים כשיעור האצדה
 [דצט"כ מיירי שיש צ"ד ומתנה צפניהם ע"ש
 בחוס'] ותירלו דנ"מ לכושרה דחיותה ה"ג
 לערחה יתירה ע"ש, ומצוה דאיכה דין
 השבת אצדה צעיל הלל עלם הדבר הע"פ
 שלא יגלל מהפסד דמיו, ואל"כ ה"ג צמזיק
 ע"מ לשלם איכה עכ"פ הפסד גוף הדבר
 ונ"מ לכושרה דחיותה או לעירחה יתירה,
 אך חולי הכיח דשלו שוב לשל חצירו הי"צ
 לעפל זה נמי אינו אלא מדרצנן, וצמאירי
 ז"ל צ"מ ד"ל א' כ' מרובה משל חצירו או
 כיו"צ, פ"י דצטלו שוב לשל חצירו פטור
 מלעפל זה ע"ש, אבל להזיק ממון חצירו
 ודאי אסור אפי' ע"מ לשלם ואפי' להגיל
 ממנו צממון חצירו ע"מ לשלם אסור
 כמצוה צראשונים ז"ל צסוגיא דצ"ק קי"ז
 גבי אנסוכו להראות ע"ש צשעמ"ק צאורך
 ועי' שטמ"ק למתני' דדף קי"ד לא יקון את
 שוכו צשם המאירי ז"ל וצרמז"ם ז"ל פ"ה
 מנ"מ ה"א כ' מפני שאסור לאדם להזיק
 ולשלם מה שהזיק ואפי' לגרום הנזק אסור
 עכ"ל, ונראה דכ"ז נלמד מכלל מצות הדיונים
 דכתיב שופטים ושוטרים תתן לך וכתיב
 צלדק תשפוט וכו', ואילו צאו לפני צ"ד לדון
 ע"ד שזה רולה להזיק, ואפי' ע"מ לשלם,
 ודאי הצ"ד מחוייבים למוגטו, דהא אין לו
 רשות צממון חצירו וצעל הממון ודאי יכול
 לעכב עליו את שלו, וכל שהצ"ד לריכוס
 לעכבו אסור לו לעשות ג"כ צעלמו שזבו
 יסוד ענין דיני ממונות ע"פ הוראת צ"ד
 והוא בכלל מצות דינין וכ"כ ההת"ס חור"מ
 צפסק הרצ"ט צשם מ"צ ה"י ע"ט דיורד
 לאומנתו ש"ה אסור מה"ת ומקורו מקרא
 דשם שם לו חוק ומשפט שכי' הרמז"ן ז"ל
 שהוא הנהגת סדרי המדינה שמסרן השי"ת

[כדאמרי' בגמ' צ"צ דף כ"ג] ואפי' ע"מ
 לשלם כדמתן צצ"ק קי"ד אבל לא יקון את
 שוכו ע"ש, ואפי' ריב"צ דמחיר התם הוא
 מתנאי יבושע ע"ש.

אמנם בגיטין דף נ"ג צהא דר"מ קנים גבי
 מטמא ומדמע אפי' צסוגג אמרי'
 כי קנים ר"מ צדרצנן ופירש"י ז"ל מטמא
 ומדמע איכורה דרצנן הוא כיון דלא שמי'
 היזק אין כאן איכורה דאורייתא וכו' משמע
 צהדיח דאילו מזיק ממש קעביד איכורה
 דאורייתא, ול"ע היכן מצוה איכור זה
 צתורה דאי משום הא גופא דהיי"צ צתשלומין
 הוי הוכחה שמעשה זו אכורה, הרי גם
 כששורו הזיק הייבתו תורה צתשלומין הע"פ
 שהצעלים לא עשו שום איכור דהא רשאי
 להניח את צבתו לילך צרה"ר כדאמרי' צדף
 ו' מה לשור שכן צרבות וצדף י"ט ע"צ וכי
 יאהזק צצנה וילך ע"ש ואפי"ה הייבתו
 תורה צתשלומים.

ונראה * דיסוד האיכור להזיק ממון
 חצירו נלמד מדין השבת אצדה
 שהייבתו תורה להגיל ממון חצירו אפי'
 מהפסד שלא צא על ידו והוכר צלאו דלא
 תוכל להתעלם, וכש"כ שהיי"צ שלא יזיק צידים
 וצצ"מ דל"א אמרי' לכל אצדה אחיד לרבות
 אצדות קרקע כגון רחב מים ששופטין וצאין
 ה"ז גודר ע"ש וכיון שמחוייב להגיל ממזיק
 אחר שצא על ממון חצירו, כש"כ שמחוייב
 להגיל מעלמו שלא יזיק [ולל"ע הם צאצדה
 קרקע איכה נמי לאו דלא תוכל להתעלם
 וש"ר צשע"ת לר"י ז"ל שער ג' חות ע'
 שכתב צהדיח דגם המתעלם מהלל אצדות
 קרקע חית צ"י אצורה לא תוכל להתעלם

ע"ש.]

ומכאן יש להוכיח לכאן דאפי' להזיק ממון
 חצירו ע"מ לשלם אסור מדאורייתא

(* העירוני ש"כ הר"ש ז"ל כתובות י"ה וצספר
 הלקת יולת חו"מ פ"י כ'.
 קהלות יעקב - יב) בבא קמא / קנייבסקי, יעקב ישראל בן חיים פרץ [עמוד 9] (726077)

יג יעקב בבא קמא סימן א קהלות

להכמי ישראל ע"ש, ובל"ל צמק"א חשנה פרק זה ח"ה.

ושוב מלחתי בקריה ספר להמצי"ט ז"ל פ"ה מנזקי ממון דדעתו ז"ל דלחזיק ולשלם אינו הסור חלה מדרבנן ע"ש שכ"כ בקלרה בלא ראי' חבל בדברי רש"י ז"ל בגיטין ד"ג הא מוכח להדיא שהוא מדאורייתא ובג"ל והעירוני שבצ"ח הו"מ סי' ל"ד אות י"ג הביא בשם מרדכי ז"ל הארוך שכתב בשם רבינו יקר ז"ל דהמזיק לחצירו צמיד ח"ט"פ שדעתו שפעה שמזיק לשלם לו ההיזק נקרא רשע דחמם כדאשכחן צ"י הכונס כו' חלמא דרשע גמור הוא וראוי לפוסלו לעדות ולשבוט וכו"ה חובל בחצירו ולפ"ז חפ"י הי' טוען (המזיד) [ז"ל המזיק] צברי שלא הזיק חלא כו"כ אין מוכרין לו שבוטע להיות נשבע ונפטר חלא דינו כדין מי שכנגדו חשוד על השבוטע עכ"ל המרדכי ז"ל וט"ש עוד.

ושוב נדפס ליקוט חידושי רעק"א ז"ל על צ"ק וראיתי שם צחי' לדף נ"ז שהביא דברי היש"ש פ' הכונס סי' ל' שכתב דלא חלינו מזיק ממון חצירו צידים פסול לעדות עכ"ל והעיר עליו מדברי המרדכי הנ"ל.

סימן ב

בדין הסרת שמירה מהמזיק אי הוי כעשיית המזיק להתחייב בתשלומי

נזקיו

מהא דחייבה תורה על פתחת הבור מוכח לכאורה דסילוק השמירה מהמזיק נחשב כעשייתו, ויל"ע לכא"ו מהא דריש הכונס דתנן נפרטה צלילה או שפרטה לוסעים פטור וגם הלוסעים פטור וכדהנן התם הוליאוח לוסעים לוסעים חייבים חבל כשלא הוליאוח חפ"י שפרטו צפניו פטורין, ולמה לא נימא דמה שפרץ וסילק השמירה

[השומרה שלה ילא השור] דינו כאלו הוליאוח צידים. ונראה דלק"מ דהא מצואר זהוב' דנ"ו ע"ג בשם הירושלמי דחפ"י הוליאוח לוסעים צידים אינם חייבים חלא"כ הוליאוח ע"מ לגזלה, וח"כ כשפרטו צפניו ולא גזלה כלל הא לא עדיף מהוליאוח שלא ע"מ לגזלה.

וא"ת הא גופא תקשי דליחייבו לוסעים גם בשלא ע"מ לגזלה כיון שסילקו השמירה מהשור וע"י סילוק שמירתה הזיק השור דמ"ש מצור דחייב על ההיזק הבא בהצור מחמת סילוק שמירתו, וי"ל דשאני צור דחייב על עשייתו חפילו אינה שלו דהא חייב על צור צרה"ר דעשאן הכתוב כאלו הוא צרשותו חבל שור אינו חייב חלא משום ממונו דהא אי חפקרי' פטור על נזקיו וכדתנן נכסים המיוחדין ע"י ד"ג ע"ג חלמא דרק משום ממונו חייבה תורה גבי שור, והטעם נראה לכאורה משום דסתם שור לא מהשב מזיק שהרי רשאי להניחו ללכת צרה"ר וכדאמרי' צד"י שור יוכיח שצרשות ורק משום שהוא ממונו חייבתו תורה, חבל צור דקעציד שלא צרשות ושם מזיק עלי' חייב על עשייתו וכו"ה על סילוק שמירתו שסילוק שמירתו נחשב כעשייתו וצור חייב על עשייתו חפ"י שאינו ממונו, משא"כ שור שכל חיוצו הוא מחמת ממונו.

מיהו אכתי אינו מיושב היבא דהוא שור המועד דודאי כבר חל עליו שם מזיק ח"כ יתחייב הפורץ גדר צפניו וילא והזיק ולא משמע הכי מסתימת הגמרא והפוסקים וצויתר קשה דצסנהדרין דע"ז ע"ג אמרינן זרק חץ ותרים צידו וצא אחר וסילקו וחפילו קדמ' הוא וסילקו פטור דצעידנא דשדי' מיפסק צ"י גירי' וצחוס' שם עמוד ח' ד"ה צנזיקין כתבו [למד"א מלמאס פטור] דכו"ה על נזיקין פטור [זה שסילק את התרים] ע"ש וקשה דהא ודאי החץ מזיק גמור הוא וכשסילק את התרים הצומר על הנזק הא

תשל

דברים ז ואתחנן

אונקלוס

טו כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֵיךָ בְּקִרְבְּךָ פִּן־יַחֲרֶה
 אֶפְי־יְהוָה אֱלֹהֵיךָ בְּךָ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי
 הָאֲדָמָה: ם טו לֹא תִנְסֹו אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
 כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמֶּסֶה: יז שְׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
 מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֲדֹתַי וְחֻקֵּי אֲשֶׁר
 צִוִּי: יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה
 לְמַעַן יֵיטֵב לְךָ וּבָאתָ וִירִשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ
 הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְתָּיִךָ: יט לְהִדְרֶךָ
 אֶת־כָּל־אֵיבֶיךָ מִפְּנֵיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: ם
 כ כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעֵדוּת
 וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 אֲתָכֶם: כא וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עֲבָדִים הָיִינוּ
 לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם וַיִּצְיָאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיַד
 חֲזָקָה: כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתוֹת וּמֹפְתִים גְּדֹלִים
 וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפָרַעַה וּבְכָל־בֵּיתוֹ לְעֵינֵינוּ:
 כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הֵבִיא אֶתָנוּ
 לְתֵת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּינוּ:

טו ארי אל קנא יי אלהיך שכנתה
 בינך דלמא יתקף רגזא דיי אלהיך
 בך וישצינך מעל אפי ארעא:
 טו לא תנסו קדם יי אלהכו קמא
 די נסיתון בנסיתא: יז מטר תטרון
 ית פקודיא דיי אלהכו וסהדותה
 וקנמותי די פקודי: יח ותעבד
 דכשר ודמקן קדם יי בדיל דייטב
 לך ותעל ותירת ית ארעא טבתא
 די קים יי לאבתתך: יט למתבר ית
 כל בעלי דבבך מן קדמך קמא
 דמלל יי: כ ארי ישאלנך בך מחר
 למימר מה סהדותא וקנמא
 ודיניא די פקד יי אלהנא יתכון:
 כא ותימר לבך עבדן הוינא
 לפרעה במצרים ואפקנא יי
 ממצרים בידא תקיפא: כב ויהב יי
 אתין ומופתין וברבין ובישין
 במצרים בפרעה ובכל אנש ביתה
 לעיננא: כג ויתנא אפק מתמן בדיל
 לאעלא יתנא למתן לנא ית ארעא
 די קים לאבתתנא: כד ופקדנא יי
 למעבד ית כל קימא האלין
 למדחל קדם יי אלהנא דייטב לנא
 כל יומא לקימותנא כיומא הדין:
 כה וזכותא תהי לנא ארי נטר
 למעבד ית כל תפקדתא הדיא קדם
 יי אלהנא קמא די פקדנא: א ארי
 יעלנך יי אלהיך לארעא די את

כד ויצונו יהוה לעשות את־כל־החקים האלה ליראה את־יהוה
 אלהינו לטוב לנו כל־הימים לחיתנו כהיום הזה: כה וצדקה תהיה
 לנו כי־נשמר לעשות את־כל־המצוה הזאת לפני יהוה אלהינו
 כאשר צונו: ם שביעי ז א כי יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ אשר־

רש"י

לרחוקים, אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך מועים לחריהם הולך להזכיר עליהם צימור: (טו) במבזה. והיכן דיצר, והממי את כל העם וגו' (שמות טו כו) (ראה ספר כשילאו ממזרים, שנסוהו בנימין, שנאמר (שמות י"ו) ה' י' קקפנו: (יח) הישר והטוב. זו פשרה ולפנים [כ"א]

שפתי חכמים הקצר

צריך להוסיף מלת 'אם' קודם 'את ה' אלהיך תירא, ופירושו אם את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, בשמו חשבע, ואם לאו לא תשבע, אבל יש חולקין על זה (רא"ם).

פירוש דברים ו ואתחנן הרמב"ן סג

להיות לכם לעדות, כגון הפסח והמצה והסוכה, ותשמרו חקיו אע"פ שלא תדעו טעמם, כי באמת ייטב לכם בסוף, אין צורך לנסיון בתורה ובמצות אחרי שכבר נתאמת אצלכם שהוא מאתו ית'. וכן בכל דבר נביא המנוסה והמוחזק בנביא אמת באותות ובמופתים כדין התורה לא תנסו את דבריו בכל גמול ובכל עונש שיאמר לכם ולא תסתפקו ביכלתו יתעלה, אבל האמינו בתורתו ותאמינו האמינו בנביאיו ויהצליחו. והנה הבטיח כי סוף הכבוד לבא בירושלם הארץ ונצוח האויבים, כי היא הטובה הגדולה והצריכה לאותו הדור.

ואחרי כן אמר כי גם לדורות הבאים אין צורך לנסיון בעשיית המצות אלא שישאלו מאבותיהם וזקניהם ויגידו להם אמתת התורה והמצות כאשר יפרש כי ישאלך בנך וגמר הפרשה.

יח) ועשית הישר והטוב בעיני ה'. על דרך הפשט יאמר תשמרו מצותיו ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד. ולמען ייטב לך הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם.

ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו: "זו פשרה ולפנים משורת הדין". והכונה בזה כי מתחלה ולעיל בפסוק י"ז אמר שתשמור חקותיו ועדותיו "אשר צוך", ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו כי הוא אוהב הטוב והישר. וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני היישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון "לא תלך רכיל בעמך" [בויקרא י"ט, טז], "לא תקום ולא תטור" [שם בפסוק י"ח], "לא תעמוד על דם רעך" [שם בפסוק ט"ז], "לא תקלל חרש" [שם בפסוק י"ד], "מפני שיבה תקום" [שם בפסוק ל"ב], וכיוצא בהם, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו [בבב"מ קח, א] בדינא דבר מצרא, ואפילו מה שאמרו [בתענית טז, א] "פרקו נאה", ו"דבורו בנחת עם הבריות" [בימא פו, א] עד שיקרא בכל ענין תם וישיש.

(כ-כה) וטעם כי ישאלך בנך... מה העדות, שישאל תחלה על מה יעידו אלה המצות הנקראים עדות בעבור שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהן, כגון המצה והסוכה והפסח והשבת והתפילין והמזוזה. ומה החקים כי נעלם טעמם ויתורה. והמשפטים, ישאל מה המשפטים שנעשה

תכלת מרדכי

יז) האמינו בתורתו ותאמינו בנביאיו והצליחו. קדושים³⁴, תצא כ"א י"ח. ע"י דברי הימים ב' כ' כ"י³³. י"ח) נעלם טעמם בתורה. ע"י קדושים י"ט י"ט³⁵. יח) שיקרא בכל ענין תם וישיש. ע"י ריש פרשת בחקותי כ"ו ט"ו³⁶, ריש פרשת עקב.

33) דנאמר שם: "וישכימו בבקר ויצאו למדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני יהודה ויושבי ירושלים האמינו בה' אלהיכם ותאמינו האמינו בנביאיו והצליחו." (34) ראה לעיל הערה 30, ושם כתב הרמב"ן בהמשך דבריו: זה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינים בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקב"ה, וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה, עכ"ל. (35) דנאמר שם: "את חוקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך", וז"ל בתו"ד: אין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם, כי כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל ה), רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם, ואין העם נהנים בהם אכל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות, וכן חוקי הקב"ה הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים, אבל כולם בטעם נכון ותועלת שלימה וכו', ע"ש שמבאר מה הטעם של כלאים ושאר החוקים שלא התפרש טעמם. (36) דנאמר שם: "ואם בחוקתי תמאסו ואם את משפטי פירוש הרמב"ן על התורה <מכון ירושלים> - (ה' דברים) / משה בן נחמן (רמב"ן) [עמוד 70] (726077) הודפס מאתר אוצר החכמה

חובל דבעלים וכלו' פו' גוס'כ' פו'כ' בעלים משמע
גניחה ופד שפח ספמכ'ד, פרי דכאז גוס'כ' כדון השור
ופי'כ' אפי' גבי נוקין גמי דפו' חזנח' דבעלים ככ'ז גס
כשזור יש דינים דבעינן שור איש משפח גניחה ופד
שפח ספמכ' דכין ופ'כ' גבי אכנו סו'מ' אליבא דדב
ליש כלל פך דינח' דבעלים דפו' כששור .

טימן ב.

בענין ספק איסורא בנוקין .

א) **בדף ב'**: פו' מילי כמלשח' אכל כמאנרה אימח
טלה מופד'ס פיה, ופק' פרשכ'א דלורנח'
אימח כולם חמס פיה, וחי' דבנוקין אזלי' כספק לחומרא
כאיסורין, ולכאורס פא כל ספק איבעיא דנוקין כגון
לפנין אס' יש שינוי בלרדות לרביש נוק או לפנין פסיוס
כר'כ'ד וסויקס כר'כ'י, פא אזלי' כפו לקולא, א"כ לרי'ך
ביאור דמ"ש כספק זה דלזלי' לחומרא כאיסורין .

והנה לקמן נ"ס: אימח, ארבעס דכריס כפושח' אוסן
פטור כדיני ארס ומייב כדיני שמים ומוקי שס
בגמ' דמס דחשיב שס הכוסף קמסו של חכרו ככני
סדליקס פיינו כגון דשווי' עמון באש' ופרש"י ח"ל כגון
שכיסס קמח חכרו כסדינין כשראש דליקס אללס וכאז לא
שלא חס ככפרס ושוי' עמון באש וגרס להפסיד אס
כניוק' ולפטור אס כמכפיר וכר' יפ"ש. ושמשפי משמ'
דכגאון כגדול ר' שמואל לאגדא זלל"ס שפקס דלמס לא
פ"י רש"י רכוחא גדולה מוז דאפי' אס כמכפיר כפלמו
ששכו עמון ג"כ פטור כדיני ארס דהרי כרוז דגס כזס
כאוסן דכאז עלמו פוא כפושח' עמון מ"מ פטור כדיני
ארס, דסו"ס פא פו'ס עמון באש דפטור .

והנה לפעני' דרש"י הוכרח לפרש דוקא דכאמר
פ"י כמכסה דנראה לומר דמס דפטורס כמכסה
אש על עמון פוא רק מדין חיוכ סלומין אכל מ"מ
כדיני שמים וייוב, דכמו דחויק כדין ארס המזיק דאף
כאוסן דליכא חיוכ סלומין מ"מ איסורא פו' כגון
כגרמא כנוקין דפטור פוא אכל אסור, ומאוס דמזיק
דארס דלמור מקרא דמכס כמס ילמנס לא רק לפנין
חיוכ עמון כאמר, אלא דכאמר כקרא גס לפנין שנעשה
מזיק ונענש כדיני שמים, דכפרס דארס המזיק כאמרס
גס לפנין איסור ועונש כדיני שמים ולפנין חיוכ סלומין
פוא דלא נישלס דין המזיק כ"ו דליכא מ"מ כדיני אכל
לפנין רשע ושונש כדיני שמים זכו גס פ"כא דליכא
כלכות משפס כידיוס. ונראה דגס נוקין דממוט דכשאר
אכוס נויקין ג"כ לא רק לפנין חיוכ כדיני ארס כאמרס
כפרס דממוט דחייב כסלומין פ"י דשמירחן עליך
אלא גס דיש ככלל כפרס דפ"י משפס ממוט דשמירחן
עליו חשיב גס מזיק ונענש כדיני שמים. וע"כ נראה דאף
דכאמרס פטרס עמון באש מ"מ פיינו רק לפנין סלומין
אכל מ"מ איכא איסור כד"ס וע"כ לא מלי רש"י ז"ל
לפרש כאוסן דכמכפיר עלמו עשה עמון באש דא"כ למס
הולרס כגמ' לחייבו כד"ס על מס שפשאח' לסמון דכא
אפי' אס פ"י עמון מקורס ג"כ חייב כד"ס על משפס
ככפרס כעמון. וככ"כ דיני דכרי לפני מ"ר זיפ"ח אמר
שפוא אומר דדין דולא יאמרנו פו' איסורא, ביאור
כדכריס, דלא נאמר דוקא לפנין חיוכ עמון אלא גס
לפנין שיחשב מזיק ורשע כלפי שמים, וכביא ראי' לזכ
מדין חיוכ טפר, דהרי פוא ג"כ חיוכ דולא יאמרנו פוא
נאמר לפנין עונש כדי"ס דנענש על רליחם שורו דכא
קופרס כפרס, ופ"י דין דולא יאמרנו דנוקין ג"כ נאמר
לפנין

נכס' כרש"ח ח"ד קמ"ו. שחלק בין שור של ח"י דכוס
לא מכי ספמכ'ס אפוסרוטוס פ"כ' ככלל שור איש דכא
ח"י אינו ככלל שור איש, אלא דמכני מפני סיקון
ספולס, אכל לגבי סלכו כפלו' למדינח' פיס שפיר מכני
ספמכ'ס אפוסרוטוס פ"כ' ככלל כפרס דשור איש דכא
כר דפס ובר חיוכ פוא ופי'כ' יש לספמכ' פכורו אפוסרוטוס
ומשכ' כפלים ושור איש, פיי"ס. וק דין שומרין לא
מכני רק כשור פ"ש לו כפלים וככוס סמח ככפלים
אכל כשור ספקר או כקדש לא מכני כלל דין שומרין
לפשוט פליו דין דולא יאמרנו .

והנה נקט"ח פ"י קג"כ ס"ק פ' רחמי דדין ספמכ'
כמס חכרו על קמס חכרו שייך גס ככמס
ספקר רחמ' ספמכ' חוסה פ"ג קמס חייב, ונכס לשי'
סמ"ס דין ספמכ' דחייב פוא מוס דכדי' דמח'
איך לרי' כסכר, דאיך יאחייב דכא ככא חכר פיקר דין
כפרס, ושמשפי מפי כגאון כאמחי הלדיק רכנ על
ישראל כק"ס כאכ"ד דכריסן שליס"ח, דביאור דין
ספמכ' פוא דפ"י שכפמכ' נעשה חיוכו של שור, ול"ד
לביאור דין שמיח' נוקין דאינו רק לפנין סככוס סמח
ככפלים, אכל לא נעשה פ"י חיוכ שור, אכל ספמכ'
כביאור פוא דנעשה פ"י דין חיוכ שור ומשיב כדין
שור איש ודפ"ח ופ"י .

וכן מכוור כדכרי כמ"ס כפ' כסנס דף נ"ו: ד"ס
ספמכ' ח"ל ונע"ס שאין ככמס שלו חייב כמס
שן ורגל דאפי' דכתי' כפירס כדי' חשיבא כואל
וכאז נעשה כמו מדליק פשמו של חכרו ככרו של חכרו,
כרי דסכניכו כמ"ס דפ"י משפיו נעשה שורו וכמו חיוכ
ממוט דאש דכאז פ"י משפיו פ"י חיוכ ממוט דשור
ישנו אס נעשה פ"י משפיו וע"כ פו' זכ כפלים ממש .
ראין להקדו' דכ"י כנגח ואח"כ כפיקר, [דלכאורס גס
כגון ורגל ישנו פך דינח' דבעלים משפס כיוק
ופד שפס ספמכ' כ] דכאז דדין כפלים דממכ' חשיב
כמו שפוא משפס כיוק עד שפס ספמכ' כדין, וכאוסו
דין כפלים ליכא כפקר .

והנה אס כממכ' כמס כקדש פ"ג קמס חכרו יש
לפנין אס גס ככא חייב, או לא, ונראה כמו
שמשפסי מפי כגאון כאמחי ככ"ל דכקדש כרי יש כאן
פטור מלכד פטור דאין לו כפלים אלא דבעינן רשעו
וע"כ פו' זכ פטור מלכד דין חכרון ככפלים, אלא
דכפ"י פ"כיו כככ"ס של רשעו וא"כ כוכ לא מכני דין
ספמכ' לפשוט אס כככ"ס פ"כיו נכסי הדיוט וע"כ
פטור גס כממכ' .

ד) **והנה** נחזור לפנינו, דאיך פ"י דדין דגמ' ואח"כ
כפקר לפנין אכנו סו"מ אליב' דכ, ונראה
ככרו דלא כפנין דין כפלים משפס גניח' עד שפח
ספמכ' רק כשור המזיק אכל מס סלמנו שור מדין
שור דין ממוט באכנו סו"מ פ"י פשיעס סקלס נעשה
שור, כזכ ל"ש פך דינח' דכא פוא חיוכ דממוט ככני
פלמו אלא סגלמד מן חיוכו של שור, וע"כ לפנין דיני
פיוכו של שור ילפי' גס באכנו סו"מ, אכל מס שפוא
גוס"כ כפיקר דין שור זכ ל"ש ללמוד לפנין אכנו ככני
ומשפ' דוס המזיק דשור נעשה כמחוי' דכפלים מיוחדין,
וזכ המזיק דממוט דאכנו סו"מ נעשה פ"י פשיעמו
כממוט אכל כפלים מיוחדין לא כפנין, וסודע דאילו כוכ
ילפי' כור מן שור פ"כא שניחן לו פ"כור פ"י שאין לו
כפלים מיוחדין משפס כרי' ופד שפס ספמכ' וככון
ככפ"י. וככפוסו נראה דדין זכ דיכ"י כפלים ככשור
וככנו ואח"כ כפקר פטור. פך גוס"כ פוא חוקא כדין
שור, אכל לא דכך גוס"כ פוא כדין ממוט דשור וכמו
דשנין דכ"י יכודס גס לכני מ"מ פוא חיוכא דשור ולא

לפני שנגזר בדי שמים. כפי כדנרנו דנס סולא ישמרנו
ג"כ נאמר לפני שנגזר בדי שמים ופ"כ אף דפטור אטמון
מ"מ אסור ונענש בדי שמים. ואף דנחילת דברי לא
סגנתי כ"כ, עכ"ל כנפתי נחלה כסגנתי מו"ר שמשפתי
אח"כ ספ"ו.

ב) ואולם לפי"ז נבוא לחקור בדין פטור דאן ורגל
דכפ"ר, האם נאמר דיש איסור ושנגזר
בידי שמים או לא, ולכאורה יש להוכיח מדברי החוס'
בדף כ"י ד"כ הא דהוכיחו ולפנין זה נכונה חס חסר
מכני מה שהנאס באם פ"י חסרון מחולק, וזכרנו מה
דאלה מחוק דרננה משלמת מה שזכרנו דאלפיסס לא
מחייב אלא על פהאם מפיו אפי"ם שאם מחזירו אינו
שום לכלום, ואם נאמר דאן ורגל נכפ"ר אף דפטור
פ"ם איכא איסורא, וכרי הא דכפ"ר חסר לא בעינן דוקא
כאזנן חידא אלא דאפי"ו באזנן דחייב בדי"ש ג"כ היו
חסר, והר"א' משמרינחא דאשייפא דחשיב חסר ואפי"ם
שלין זה אלא נרמא, וכבר שמעתי מפי הגאון האמתי
ר' זכי דוב גליקאוץ נ"י, דלפנין לחייב מדין נהגה לא
כפ"ר ישי"ו לו דין חזיק אלא חסרון, וא"כ אם נאמר
דאן ורגל נכפ"ר חייב ג"כ בדי"ש, א"כ הא הכא ג"כ
הי חסרון פמה דיש לו איסור על פהם הלפיסס, ומוכח
מדברי החוס' דכפ"ר נכפ"ר ליכא איסורא כלל, יעו"ש.
והנה לפנין בור דפטור על כלים אם יש איסור בדי"ש,
הביא הגאון ר' בללאל נ"י רח"ו דאיכא איסור
בור לפנין כלים ממחני' דכתיב והפעלי' (ב"מ דף ק"ו):
מי שפי' כוסלו סמוך לגינת חברו ונפל וא"ל פנה אבניך,
מבואר דכ"ד כוספן לסלק האבנים מנינת חברו, [ועיי"ש
במח"ס אחר, ובש"מ בשם הר"א'], ואפי"ו דבור פטור
על כלים, וכפ"כ משום דאיכא איסור לכחילה וע"כ
כוספין כ"ד לסלק את הבור שלא יזיקו את הקרקע.

והנה לפי מה שכתבנו וכוונתי לדפתי' דמו"ר קדוש
ישראל זצ"ל דבזוקי ממונו נאמר הפרשה
דלא ישמרנו גם לפנין פונש בידי שמים דפשי דין
דשמירתן פליך נעשה גם מויק לפנין שיחשב מויק ורשע
בדי"ש כמו דמלינו לפנין כופר כנ"ל, דמ"מ לפנין
סמיפויסי' דמיטענה החורה אם נפטר גם מידי פונש
בדי"ש או דנאמר דאסור עדיין כמו בזוקי גופו דאפי'
בנרמא בזוקין כמי אסור זה חלוי איך הוא המיעוט,
אם נחמטט מדין ממונו לגמרי, דלא היו שמירתן עליו,
אז לא, דהמיעוט היו רק מדין חיוב השלומין, והנה כשן
ורגל ודאי דנחמטט מטיק דין דממונו ואינו בכלל
שמירתו פליך, וע"כ גם איסור ליכא, משא"כ מה
שנחמטט בור לפנין כלים, ואש לפנין עמו, בזה לא
הי המיעוט מטיק דין דשמירתן פליך, ורק לפנין חיוב
שלומין הוא דנחמטט, וע"כ ישנו בכלל איסור ועונש
בדיני שמים.

ג) והנה נחקור בספיקות כאלה דיש דין חיוב ממון
וגם פונש בידי שמים, איך היו דינס לפנין
ספיקות, האם נאמר דהוי כמו ספיקי איסור וכולכין
בספיקן להחמיר כאיסורין, או לא, אלא דיבי' מחלק
דינס, דלפנין לכחילה חשיב זה ספק איסור כך ספק
דולא ישמרנו, ולפנין דיפטר הוי זה ספק ממון. ונראה
ודאי דנפ"מ בדין ספק דזוקין בין לכחילה ובין דיפטר,
וכמו דחזינן בזוקי גופו דיש חילוק בין כנעיות שלפנין
זוקין דבדיעבד ודאי יחי' ספיקו להקל כמו בספיקות
דאדם המזיק, אבל לפנין הכנעיות שלפנין סמיכת המזיקין
חזינן דחזינן בספיקן להחמיר.

והנה בתו"מ סי' קנ"ה סעי' י' וסעי' י"ח, נענין
הכעיה אם סד בסיד חנן, או וסד בסיד חנן,
הרמ"ס פוסק הכעיה לחומר ממש דכובר דנפשה

הכעיה וברא"ש פוסק לקולא, וכמותל ננין איחא פלוגתא
דסרמכ"ס כזנר דכמותל ננין ג"כ הוי בדין דכפ"ר
מדריהו, הרחקת ג' ספחים ויסוד ויסד, וברא"ש וחסוד
סוגרין דכמותל ננין לא הוי בדין נן וסני בהרחקת ג'
ספחים לחוד, והק' כש"ך דלש"י הרא"ש וחסוד דסוגרין
דכנעיה ספיקו לקולא אי"כ למה הולכנו לחלק ולחדש
דכמותל ננין איין לריך רק הרחקת, דכא אפי' נכוחל
בור נמי סני בהרחקת לחוד ואין חילוק, וחי' הקנוס"ח
וכנעיות דנפ"מ גדולה היא, דכמותל בור אם נא ליפול
לכחילה אומרים לו דחייב גם לפטר דכא הוי כפק
איסורא ודוקא כשכפמיר ונעשה מוחזק אז קי"ל דכני
נחדא משום דהוי ספק ממונא, ושאי"כ לכחילה הי' זה
ספק איסורא, כרי דנספק הכעיה לפנין לכחילה אולא
בספק לחומר. (פיין בשש"ו כנרע"א סי' קנ"ו, דספק
כשש"ך דגם לכחילה חזינן לקולא, ובמק"א הסכרטי
דכניו דגם לכחילה הוי מחזק, שאנו באין למנוע
ספשישו וסארכתי בפוסק"י בזה), א"כ נראה דלמי מה
שזיארנו גם בספק הכעיות דבזוקי ממונו חזינן בספיקן
לכחילה לחומר אם בא לישאל אם יחי' לו פונש בדי"ש
אומרים לו דמחויב לשמור לחומר ודיעבד חזינן
בספיקא לקולא.

והנה לפי דברינו נחמל דספק שפוא בדיני שן ורגל
אם הוא רכ"ר או רה"י דספק הוא בעיקר
בדין דולא ישמרנו או הוי זה ספק גם לפנין איסורין
ואזינן בספק להחמיר לכחילה, ואם יש כעיה לפנין
עמון באש או לפנין בור על כלים או הוי הכעיה לפנין
עמון דליכא ספק בעיקר הולא ישמרנו אלא דספק
הוא בדין פטור דכלים נכור ועמון באש, דפטור הוא
אף דהוי בכלל הולא ישמרנו והוי בספק בדין של פטור
השלומין וספק זה הוא ספק עמון ולא בעיקר אולא
ישמרנו.

והנה דין תמוה מה דמשלם רק מלי נזק ודאי הוי
פטור מטיק הולא ישמרנו דאינו בכלל שמירתן
פליך רק לפנין ח"ג, וא"כ הספק במחוברת אם כולם
תמה או כולם מועדת הוי הספק בעיקר הולא ישמרנו
דהוי ספק איסורא, וכוסיף לי מו"ר זצ"ל דהוא אחר
בקצרה דולא ישמרנו הוי איסור דנאמר לפנין שיחשב
מזיק, ולענין האיך לרון בספק אף שכתבנו דלפנין דיפטר
חשיב ספק ממונא, מ"מ אחר דנפ"מ היא בין אם הוי
בספק בגמ' או דהוי ספק בזיאר הקרא, כגון ספק זה
דלא ידעי' אם קרן מחוברת הוי ג"כ בכלל הפרשה,
או לא, בזה חזינן ג"כ בדיעבד לחומר כמו בלכחילה
והוי ספק איסורא ולחומר, ואמר מו"ר דהוי זה מדה
בחורה שפין סכרת ר"ח לקמן בדף ג' ד"ה דומיא,
דסובר דמה דאמרי' לקולא ולחומר, לחומר מקשינן
היא מדה בחורה, וזכו ביאר דברי הרשב"א דכ'
דבזוקין חזינן לחומר כאיסורין משום דספק דין דולא
ישמרנו הוי איסור דנאמר שיחשב מויק לפנין פונש
כלפי שמיא.

סימן ג.

בענין אדם הדוחף שור לבור בכונה.

א) בדף ו'. נחדיה לאחויי כפנו דבור כמחנלגל
כרגלי אדם כשהזיק בכדי דאולי, האדם חייב
בכל, ובעל החקלה פטור, ולא דמי לנחלת דפריך בגמ'
בדף כ"ב דלחייב נמי בעל הנחלת, כיינו משום דכלב
לאו בר דעה הוא מדע דאם הדליק אש וכל אחר ושרף עלימו
של

מאבד טיפה מתורת רבותיו עמש"כ במחקרי הנזכר בס"ד. משמעת רבי כמלה ענוה ויראת חמא. בדרוש אמרתי שהכוונה משמעת רבי אין עוד ממי ללמוד מדת ענוה ויראת חטא גם בדיעות התורה, כדמצינו סגנון זה בדברי רב יוסף שאמר אל תיתני ענוה דאיכא אנא, כלומר ממני יכולים ללמוד שלא להתגאות גם בדיעות תורה. הנה רב יוסף נתכנה "סיני" עיין סוף הוריות, וקרא על עצמו ורב תבואות בכת שור סנהדרין מ"ב א, שרב יוסף מכולא עלמא גמיר חולין ספ"ק, ובכן הוא היה מריה דחיטי ברכות ס"ד בבא בתרא קמ"ד, עד שאמר מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו סנהדרין י" ע"ב, והלכה כרב יוסף בכל מקום ששלשל שמועה ראה תוס' מנחות ל"ב ב ד"ה מטבל, והנה אחרי כן חלה ונחלש כח זכרוננו העצום עיין עירובין י" ע"א, מ"א א, ס"ו א, ע"ג א ושם פ"ט ב ועוד הרבה בש"ס, ובכן ממנו יכולים ללמוד ענוה שלא להתגאות גם בדיעות תורה, ובמלים הללו נעלטה עוד כוונה נאותה במדת ענוה ויראת חטא כרב נחמן שנשנה כאן ראה בספרי לחקר שמות וכנויים בתלמוד מחקר ה' הערה ג' מש"כ בסייעתא דשמיא.

למהוי כספריא שלא לחדש כחכמת לבו אך לכתוב על תלמי לבו ובספר תורת רבו, ולכן הדגישו בזה בנקטם כאן תוארו "הגדול" כאמרם בירושלמי גדרים ספ"י מה היא גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי, וראה בספרי דרכי התלמוד וחדותיו מחקר ה' ר' אליעזר הגדול מש"כ בס"ד. ע"ב, בעקבות משיחא כו' בית ועד יהיה לזנות. עיין עירובין ס"ד א מאי דכתיב ורועה זונות יאבד הון, כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה כו' בעקבות משיחא יהיה בית הועד לזנות זו. והאמר רבי באריק ישראל לשון סורסי למה אלא או לשון הקודש או לשון יוונית. יעוין בפסחים ס"א א תכוסו על השת רבי אומר לשון סורסי הוא כאדם שאומר כוס לי טלה זה, הרי שלדברי רבי חלקה תורה כבוד ללשון סורסי, ולמה היתה קלה בעיניו, וברור שהכא צ"ל רבי יאשיה כמו שהיא בירושלמי שם פ"ה ה"ג ובמכילתא בא.

משמעת ר' אליעזר נגנז ספר תורה, ע' סנהדרין ק"א כשחלה ר' אליעזר אמרו ספר תורה שרוי בצער, בהיותו כבור סוד שאינו

בבא קמא

ב' ע"א, והמבעה, כלחוך השור (במדבר כ"ב ד) מתורגם היכמא

ד מבעה כו'.

תורה ולא זה וזה כו' ק"ק דמשמע דעונשין ממון מן חרין ובמכילתא תניא כו'. עמש"כ בס' מרגליות הים סנהדרין ס"ד ב אות ו-ז.

ג' ע"ב, תורה פיהו פיי הקונטרס כו'. ע' רש"י עירובין צ"ט א ד"ה לא תחליף כו' בכיחו עסקינן ליחה שנתלשה מן הגוף ע"י חולי כו', בקדושין פ"א רע"ב ד"ה שדא ביה כיהו כו' ליחה היוצאה מן הריאה, וע' ב"ר ר"פ נח שהיה גונח וכוהה דם. ושמואל אמר מבעה זה השן דכתיב איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו (עובדיה א' ו), מאי משמע כדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו אתגליון מטמרוהי, השתוות לסגנון זה מצינו בירמיהו מ"ט ב כי אני חפשתי את עשו גליתי את מסתריו, וראה העמק שאלה מהג"ר נצי"ב לשאלות פ' ברכה קס"ו אות ה כלל גדול בענין השתוות סגנון בין נביאים ראשונים ואחרונים, בד"ה שנאמר אשר נשבעתי מעבור מי נח.

תורה כדמתרגם רב יוסף כו' לפי שהיה סני נחור, ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום כו'. כ"כ גם הריטב"א בחדושי למגילה כ"ד עיי"ש, וראה סוטה מ"ו כדמתרגם רב ששת כו' ובחכמת שלמה למהרש"ל שם דצ"ל רב יוסף שהוא בעל התרגום וכן בסמ"ג, ולהאמור הכא אין צורך להגיה דחד טעמא בהו דשניהם היו סגיא נהורא כפשוטו וכהוראתו למעליותא, ראה פסחים קט"ז ב סומא פטור מלומר הגדה כו' והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף כו' מאן דאמר אגדתא בי רב ששת וכו', ולמעליותא כי שניהם היו מצויינים בתור זכרנים [מלשון נהירנא כד הוינא כו' ועיין ירושלמי פאה פ"ד ה"ה, כתובות פ"א ה"ג, ויקרא רבא פל"ד], על שם כך נתכנה רב יוסף "סיני" (סוף הוריות), וקרא על עצמו רב תבואות בכת שור (סנהדרין מ"ב א), ובכן הוא מרי דחיטי (ברכות מ"ד א, בבא בתרא קמ"ה ב), ואמר רב יוסף מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו (סנהדרין י" ע"ב), דרב יוסף מכולא עלמא גמיר (חולין פ"ק), והלכה כרב יוסף לגבי רבה כדאמר משמיה דאחרינא (תוס' מנחות ל"ב א ד"ה מנעל), וכן היה רב ששת מצויין כסיני, דרב חסדא מרתתא שפתיה ממתניתא דרב ששת (עירובין ס"ז א), ואמר רב ששת אנא מתניתא ידענא (ברכות מ"ז ב ובכ"מ), כי עמיד ברזל משנה (ויק"ד אחרי פכ"א), וע' גסין כ"ג א סומא אמאי לא, אמר רב ששת

לפי כו' מתקיף ליה רב יוסף האיך סומא מותר באשתו, וע' יומא ע"ד ב דאמר רב יוסף מכאן לסומין שאוכלין ואינן שבעין, ואמר רב ששת בחוסר כל זו שמש (גדרים מ"א רע"א), וע' בכורות נ"ב ב קרי עליה דרב ששת טובה חכמה עם נחלה, והכוונה לסיפא דקרא ויותר לרואי שמש.

ו' ע"ב, דתני לישנא קלילא, ע' חולין קט"ז ב בעופא דקליל, הרי עלי מנח לכה"ב דאתי גזבר ושקיל מעיריית לא יהא אלא כע"ה ובע"ה בכינויית כו'. צ"ע הן מקדיש בעין יפה מקדיש (בבא בתרא ע"ב א) ומסתברא שהקדיש בעידיה, ט' ע"א, א"ר זירא א"ר הונא במצוה עד שלישי כו'. יעוין בדק"ס אות פ' שבהך דלעיל ר"ה אמר או כסף או מיטב הגירסא בכת"ר ר' זירא אמר רב הונא או כסף כו', ומעתה מובן אשר נסמך שוב אחד ממאמרי ר' זירא בשם רב הונא, ויש בזה גם קישור עיני שבנזקין אינו צריך להוציא יותר אפי' לצאת יד"ש יכול לתת שוה כסף ואינו צריך להטריח למכור ולשלם בכסף ממש אבל למצוה כן צריך במן המובחר.

בהירור מצוה כו' עד שלישי משלו, מכאן ואילך משל הקב"ה, בתוס': משל הקב"ה, אוכל פירות בעוה"ז והקרן קימת לו לעוה"ב, ע' יפי מראה שעל הירושלמי ריש פאה ומש"כ במקור חסד לס' חסידים ס"ו ז' באריכות, וושה"כ (ויקרא י"ח ד-ה) את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם, ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה', כפל הכתוב שבראשונה מוסב על עצם המשפט והחוק לשמור אני ה' אלהיכם נאמן אני לשלם שכר לעוה"ב, ואח"כ כפל הכתוב ושמרתם, היינו תעשו משמרת היינו הידור מצוה על זה תקבלו שכר גם בעוה"ז וחי בהם.

י"א ע"א, יביא ערודה לב"ד, מלשון וכבד עדים (ישעי' ס"ד ה) שר"ל מקורע מטורף, ובמשלי כ"ה כמעדה בגד ביום קרה, וביחזקאל י"ז ותבואו בעדי עדיים וגו' ואת ערום ועריה, שר"ל בבגדים מקורעים שאינם מכסים הגוף, וכן הכא דרשו יביאה עד מביא המקורע והמטורף לב"ד. י"ב ע"א, א"ל רבא לרב נחמן הא עולא הא כו' א"ל אנא מתניתא ידענא, ראה בספרי לחקר שמות וכנויים בתלמוד מחקרים ד-ו על סגנונו של רב נחמן ושל רבא, ושם מחקר ה' הערה ג. ט"ו ע"א, תורה אשר תשים לפניכם כו', ומדכתיב בדבורה והיא שפטה את ישראל אין להוכיח דאשה כשרה לדון דשמא היו

אונקלוס

בני ישראל: ויאמר מואב לסבי מדון קען ישצון קהלא ית כל סחרננא קמא דמלחה תורא ית ירוקא דחקלא

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל-זַקְנֵי מְדִיָן עִתָּהּ יִלְחָכוּ הַקְּהָל אֶת-כָּל-סְבִיבֹתֵינוּ בְּלַחַף הַשּׁוֹר אֶת יֶרֶק הַשָּׂדֶה

שפתי חכמים השלם

ד דאם לא כו הנה לו לומר הפה את מדני, דמשמע פעם אחת, אבל "המפה את מדני" משמע שתמיד מפה וחולה: ה פירוש אף על גב דעשו שלום ביניהם מפני היראה, מכל מקום השלום לא הנה אלא שלא יהיו עוד שונאים. אבל ליטול עצה מהם קח ראו, ומשני כו: דמדתלה הכתוב בקשת העצה ממואב ולא בתיב ויאמרו זקני מואב וזקני מדני, שמע מינה דמואב לקחו עצה ממדני, משום חכי קשה ומה ראה וכו'. ועל הקרא לא קשה מידי, דהנה אמינא מדני לא הנה רא מפני בני ישראל אלא מואב לבד ירא. אבל עכשיו שפירש רש"י מיראתם של ישראל עשו שלום ביניהם, שמע מינה דשניהם יראה אם כן קשה מה ראה מואב ליטול עצה ממדני, ולמה לא נטל מדני עצה ממואב להציל את עצמם. ומתוך כיוון שראו כו, רוצה לומר דהמדנים מכירין מנהיגם של ישראל דהוא משה לפי שבמדני נתגדל, לכך נטל מואב עצה ממדני: ו לפי שעוקר את הכל מן השורש, כך אלו כן שעוקרים את הכל כדכתיב (ועיל כא לח) "עד בלתי השאיר לו שריד". דאם לא כו פלחוד הבחמח מבצי ליה:

רש"י (ד) אל זקני מדני. והלא מטולם היו זנאים זה את זה, שנאמר ד "המפה את מדני בצדה מואב" (סו ט, לה), שצח מדני על מואב למלחמה. הלא מיראסן אל ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב ליטול עצה ממדני, כיון שראו את ישראל נלחמים שלא כמנהג העולם, אמרו: מנהיגם של אלו במדני נתגדל, הלא מהם מה מדתו. אמרו להם: אין פחו אלא צפיו. אמרו: אף אנו נבא עליהם בצדס שפחו צפיו (ומתחלה עב בלחף השור. כל מה שהשור מלחף ו אין צו סקן

בְּרַכָּה (סו):

רשב"ם

(ד) וילחכו. כל התבואות וכל מיני אוכלין:

אבן עזרא

(ד) אל זקני מדני. יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים: וילחכו... בלחף. שנים בנינים:

בעל הטורים

(ד) וילחכו. ב' במסורת - "עמה ילחכו הקהל" וילחכו קט בנחש" בתרי עשר (מיכה ו, ח), בפרשת רעה עמד בשבך (שם פסוק יד) שמדבר בענין הגאולה. והינו דכתיב (ישעיה נ, ח) "באשר שמע למצרים יחילו פשמע צר", לומר, באשר נמל פחדם על כל האמות כן יהיה לעתיד:

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ד) עתה ילחכו הקהל וגו'. לא היו יראים אלא שלא יהו שוללים ובוזזים את כל סביבותיהם, ולהכי נקט לשון לחיכה, אבל שלא ינהגום לא היו יראים, שקבר הנהיר הקביה (דברים ב, ט) "אל תצר את מואב: בלחף השור. מתוך שאין לו שינים למעלה ואינו יכול לחתוף העשבים כמו סוס וחסור, וכחו גדול עוקר העשבים והשרשים:

אור החיים

מואב וגו' ויקץ וגו'. עוד, למה פעם קראם העם, ועם קראם בני ישראל: אכן יתבאר על דרך אומרים נ"ל (במדבר רבה ב, ח) כי בלק מכשף גדול יותר מבלעם, והיה עושה נסיון בצפור אחד שמו ידוע, והוא אומר וירא בלק ונבא ראה בצפור, והוא אומר בן צפור, פירוש להזותו כן צפור, ראה בכשפיו של צפור. ואמר תיבת כן, לצד כי הצפור הוא לו לאב ולקצין, וממנו ידע את כל אשר עשה ישראל לאמרי, ולא הוצרך למגידים להודיעו דבר אמן וגדול: ואפשר שבזנות הכתוב היא, שמקורם היות הפעשה ראה בצפור. ודקדק לומר את כל, רמז ברש"י כל, לגופא, שראה בצפור כל מה שעשה ישראל לאמרי, וריבוי כל, רמז לראיה אחרת עמה, שעתידה להיות ביוצא בדבר האמורי, שעתידין ישראל לכלותם ויהי

והלא המואבים נלחמים עם המדיינים, דכתיב (בראשית לו, לה) "המפה את מדני בשדה מואב", ושנאה ביניהם מעולם, משל לשני בלבים וכו', עד כאן. הרי ששניהם פחדו. וטעם הכנעתם של מואב, שקבלו מנסיכי מדני עליהם ולא להפך, מפני שמואב היו צריכין לעצתן, לפי שנתגדל משה ביניהם כאומרים נ"ל (שם), ולזה נכנעו להם והמליכו נסיכם:

עוד נראה, בהעיר עוד, למה אמר לשון ראיה ולא לשון שמיעה. והגם שרבותינו נ"ל אמרו (פסיקתא וותרתא) וזה לשונם: יש ראיה שהיא שמיעה כגון וכל העם ראים את הקולת" (שמות ב, טו), עד כאן. הלא במקום אחר (מכילתא בחדש ט דיה וכל העם; פרקי דרבי אליעזר פרק מ) מצינו שדרשו, שהיו רואים הקולות ממש. עוד, למה הוצרך להזכיר שם אביו כן צפור. עוד, למה דקדק לומר שני ריבויים את כל. עוד צריך לרעת, למה כפל לומר ויגר

ליקוטי מצודות

(ד) הקהל. קבוץ עם (ירמיה נ, ט): וילחכו, בלחף. ענין לחיכה בלשון (ישעיה מט, כג):

בני ישראל: (ו) ואמרו מואבאי לסכי מדינאי ארום עמא חר ומלכו חר חוון עד ההוא יקמא ברוך ושיצו קהלא ית כל חורנונתנא היקמא ומבעי תורא ית עיסקא רחקלא

וסבין

(ז) זקני מדין. אמר רבי אברהם: יתכן שהיו החמשה מלכים זקנים (ראה להלן לא ח):
ואם כן זילכו זקני מואב וזקני מדין (פסוק ו) אינם הזקנים הנזכרים תחלה. פי המלכים לא הלכו לפניו. רק שרים, בפתוב (ראה פסוק ח):
ועל דעת רבותינו דיל (תנחומא כאן, במדבר רבה כ ד) שאמרו: מנהיגן של אלו במדין נתגדל (ראה שמות ב טו והלאה) וס. ראוי להם לשלוח אל זקני מדין, לא למלכים ולא לעם. פי הזקנים הם היודעים ענינו:

חזקתי

(ח) ואמר מואב אל זקני מדין. שהיו שכניהם וזני בריתם, בדכתיב (בראשית לו, לה) "המכה את מדין בשדה מואב", שאנו בני מדין לעזר את מואב והקם הדר כן בדר: עמה לתוב. עמה שקבשו סיחון ובנותיה עירות ממלכת מואב, מעמה ולחכו ויעשו בליה בכל הנותר: בלחה השור. בלשונו, שהוא כמסרק, לפי שאין לו שנים למעלה כמו בהמות טמאות:

רבינו בחיי

(ד) ואמר מואב אל זקני מדין. והלא שונאים היו זה את זה וזו שונאמר (בראשית לו, לה) "המכה את מדין בשדה מואב" כלומר שקאו מדין על מואב למלחמה. אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם, משל לשני בלבים שהיו צהובין זה לזה, בא זאב על אחד מהם, אמר בלבו: אם איני עוזרו, היום הורג את זה ולמחר יבא עלי, נתחברו שניהם על הזאב. ולמה נטלו עצה ממדין, לפי שראו שישאל נוצחין שלא בדרך העולם, אמרו: מנהיגם של אלו במדין נתגדל, נשאל להם מה מדתו, אמרו להם: אין פוחו אלא בפיו, אמרו: אף אנו נבוא עליהם בארם שאין פוחו אלא

ספורנו

(ד) עמה. שקבשו ארץ סיחון ועוג: ולחכו הקהל את כל סביבותינו. להרחיב גבולם ולהבטיחו:

עמה שקבשו סיחון ובנותיה עירות ממלכת מואב, מעמה ולחכו ויעשו בליה בכל הנותר: בלחה השור. בלשונו, שהוא כמסרק, לפי שאין לו שנים למעלה כמו בהמות טמאות:

אור החיים

הנזכרות, לא היו שולחים אחר בלעם ולא היה דבר, שאם לא היה ראית בלק בנסתרות, לא היה משיג לרעת את אשר תקראנה אותו ואת עמו במדין, ולא היה מתרצה להשלים עם מואב להתחבר עמהם לבא בנגד ישראל:

והגם שהיה שולח אחר בלעם והוא במקומו במדין, לא היה נסבב דבר בהפקרת הנשים שהפקירו המואבים, פי מדין לא היו מובטחים ביציאתם לישראל פי אם המואבים, לפי שאמר להם בנבואתו פי לא יריעו ולא ישחיתו להם אלא באחרית הימים, דכתיב (להלן כד, יד) את אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, ומזה הובטחו לשלוח בנותיהם למחנה העברים ולהתתגר עמהם (סנהדרין קו), פי שלמים הם עמהם, מה שאין כן מדין, שלא מצינו שהפקירו מהם אלא מדינית אחת, שאמרו ו"ל (במדבר רבה כא, ג) שהיא בתו של בלק, פי היא זה הנקרא "צור" (להלן כה, טו):

גם, אם לא היה מוראם של מואב מהעם, גם שקצו מפני בני ישראל כמו שפירשנו טעם הפסל וכו', לא היו משלימין עם מדין ולהמליך עליהם נסיכם, לזה הקדים ה' הסיבה ואמר וירא בלק וגו' ויקץ וגו', וזה היה סיבת "ויאמר מואב וגו' וישלח מלאכים וגו'", והיה מה שהיה:

(ד) ולחכו וגו' את כל סביבותנו. אולי, שלא רצו להראות כל כך מורך הלב שהם יראים מהם, אלא

כלי יקר

בשם "העם" פי לא מבני ישראל המה, "פי רב הוא", פי רבים המה באמת. אבל בני ישראל שלא היו כל כך רבים לא יראו מהם מצד רבויים, אמנם מצד אחר היה מורא ישראל עליהם, אשר עליו

אמה היא שעקרו ישראל או, היא מדין, וזה רמו בתיבת את, הא למדת שראה מה שעשו לאמורי ומה שיעשו למדין:

ואפשר שראה גם כן, כי מואב מובטחים מצרת ישראל, כמו שכן היה, פי הכישוף יגיד העתיד אם רע אם טוב ומעמה תלה הראיה בבלק, פי הוא הרואה בציפור לבד, וראיה זו לא ראה אותה אלא בלק בכשפיו. וקנת הסיפור בדבר זה הוא, להקדים הסיבות שסבבו מעשה קריאת בלעם, והנמשך ממנו בעונות לישראל, שראית בלק היתה סיבה אחת לנסבב כאשר אבאר:
ואמר עוד ויגר מואב, אינה הודעת הנמשך משמיעת בלק, אלא הודעת סיבה אחרת למאורע הנמשך, שנכנס בלב מואב מגור:

ודקדק לומר מפני העם, פירוש, לצד היותם רבים ותקיפים, כאמרו פי רב הוא. והוסיף לומר ויקץ וגו', נתכוון לומר, שהגם שנכנס בלבם המגור, עם כל זה היו מוצאים תרופה לדבר בדרך טבע, שישפרו עמים רבים וחזקים כנגדם, אלא צרתם צרה לצד היותם פי ישראל, שאין נצחונם כפי הטבע אלא בנס ופלא, וזה אמרו ויקצו מפני בני ישראל, פירוש, היותם בני ישראל:

ואמנעות כל זה השלימו מואב עם מדין ומלך בלק עליהם, ושלחו אחר בלעם והיו תוצאותיו ויצר (ע"פ להלן לו, ט) מנות, ובהעדר אחת מקל הסיבות

והכראי זה, פי מפני הערב רב היו יראים מחמת רבויים, פי איתא בפירוש (מכילתא בא יד) שהערב רב היה שני פעמים ששים רבוא, ועליהם אמר ויגר מואב מפני העם פי רב הוא, קרא הערב רב

ר

בראשית מה ויחי

אונקלוס

וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי־יֵשִׁית אָבִיו יַדְיָמִינוּ עַל־
 ראש אפרים וירע בעיניו ויתמך יד־אביו
 להסיר אתה מעל ראש־אפרים על־ראש
 מנשה: יח ויאמר יוסף אל־אביו לא־כן אבי
 פִּי־זָה הַבְּכֹר שִׁים יִמִּינְךָ עַל־ראשו: יט וימאן
 אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם־הוא יהיה־
 לעם וגם־הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל
 ממנו וזרעו יהיה מלא־הגוים: כ ויברכם
 ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר
 ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם
 את־אפרים לפני מנשה: כא ויאמר ישראל
 אל־יוסף הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם
 והשיב אתכם אל־ארץ אבותיכם: כב ואני נתתי לך שכם אחד
 על־אחוך אשר לקחתי מיד האמרי **בחרבי ובקשתי: פ** רביעי

י וחזא יוסף ארי שוי אבוהי יד
 מינה על רישא דאפרים וכאש
 פעינהוי וסעדה לידא דאבוהי
 לאעדאה יתה מעל רישא
 דאפרים לאנחותה על רישא
 דמנשה: יח ואמר יוסף לאבוהי
 לא כן אבא ארי דין בכרא שו
 מינך על רישה: יט וסרב אבוהי
 ואמר ידענא ברי ידענא אף הוא
 גמי לעמא ואף הוא יסגי וברם
 אחוהי זערא יסגי מנה ובגוהי
 זהון שלטינ בעממא: כ וברכונן
 ביומא ההוא למימר בך יברך
 ישראל למימר שוינך יי כאפרים
 וכמנשה ושוי ית אפרים קדם
 מנשה: כא ואמר ישראל ליוסף
 הא אנא מאת ויהי מימרא די
 בסעדכון ויחייב יתכון לארעא
 דאבתתכון: כב ואנא יהבית לך
 חולק חד יתיר על אחך די
 נסבית מידא דאמוראה **בצלותי**

נתתי לך שכם אחד
בחרבי ובקשתי: פ רביעי

רש"י

ואיו, זו שכם, שנאמר (יהושע כד לג) ואת עממות יוסף אשר
 העלו בני ישראל ממלכים קצרו נשכס: שכם אחד על
 אחיך. שכם ממש, היא תהיה לך חלק אמרי ימיה על
 חלק (כ"ד טז ט): בחרבי ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי
 את אנשי שכם, נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, ומגד
 יעקב כלי מלחמה כנגדן (כ"ד טז ט). דבר אחר, שכם אחד הוא
 הנכורה, שיטלו בניו שני חלקים (כ"ד טז ט), ושכם לשון חלק
 הוא כתרוממו, והרבה יש לו דומים במקרא, פי פשיטמו
 שכם (פסלים כ"א יג) תשית שונאי לפני לחלקיםי, חלקקה שכם
 (שם ט ט), דרך ירמיהו שכםה (יהושע ו ט) איש חלקו, לעגלו
 שכם חקד (לפניה ג ט): אשר לקחתי מיד האמורי.
 מיד עשו, שעשה מעשה אמורי (כ"ד טז ט). דבר אחר, שהיה
 לד אביו באמרי פיו: **בחרבי ובקשתי. היא חכמתו**

(יז) ויתמוך יד אביו. הרימה מעל ראש בניו וממכה
 צידו: (יט) ידעתי בני ידעתי. שהוא הנכור: גם הוא
 יהיה לעם וגם הוא יגדל. יי שעתיד גדעון ללאת ממנו,
 שהקדוש צדק הוא עושה נס על ידו: ואולם אחיו
 הקטן יגדל ממנו. שעתיד יהושע ללאת ממנו, שינחיל את
 הארץ וילמד תורה לישראל (מנחמה ט): וזרעו יהיה מלא
 הגוים. כל העולם יתמלא בלאת שמעו ושמוי כשיעמיד
 חמה בגבעון וירח בעמק חילון (עבודה זרה טז. כ"ד טז ט): (כ) בך
 יברך ישראל. הנא לנכך את בניו יברכם בנרמס, ויאמר
 איש לבנו ישמך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את
 אפרים. בנרמסו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובמנוכת
 הנשאים (כ"ד טז ט): (כב) ואני נתתי לך. לפי שאתה טורח
 להתעסק בקבורתי, וגם אני נחמי לך נחלה שמקצר זה,

שפתי חכמים הקציר

במעלה (עפ"י רא"ם). כה. בא לקשר אח הכתוב הזה עם מה שלפניו
 (רא"ם). כו. כי לא נוכל לפרש שכם הוא שם העיר וקאי אחד אשכם,
 כי כל שמות העיירות באים בלשון נקבה והיה צריך לומר ישכם אחתי
 ולא 'אחד', אלא 'אחד' קאי א'חלק', והכי פירושו שכם יהיה לך חלק
 אחד (מנח"ם). כז. ופירושו, אתה טורה בקבורתי כדון בכור שצרכי
 הבית מוטלים עליו, אף אני נתתי לך הבכורה (תפא"י). כח. הוא פירושו
 על 'כי תשיתמו שכם' (ראה במ"ח).

כא. מפני שהרמה' שהיא ההסרה' עם מלת 'ויתמוך' שמורה על
 הסמיכה הם שני הפכים, הוצרך לפרש שהסמיכה היתה בידו וההסרה
 היתה מעל ראש אפרים (עפ"י רא"ם). כב. פירוש, 'ידעתי' וגו' שהוא
 הבכור, ולא לבד שהוא הבכור אלא גם הוא יהיה לעם' (גו"א). כג. כי
 לפי פשוטו שזרעו יהיו נפוצים בכל העולם הלא זה קללה הוא לו.
 וכאילו אמר יוסף וזרעו יהיה מלא הגוים' (עפ"י רא"ם). כד. ופ"י זה
 יתפרש 'וישם את אפרים' לא ששם אותו במקום, רק שם אותו גבוה

רפכ משך פרשת ויחי – מח, יט – מח, כב חכמה

מח, כב בחרבי ובקשתי.

תרגם אונקלוס 'בצלותי ובבעותי'.
 'צלותי' – הוא סדר תפילה הקבוע כמו
 שאמר: השבח והתפילה וההודאה
 מעכבין (תוספתא מנחות ו, ו) ¹. ר'בעותי'
 – הוא בקשה, אשר אמרו אם רצה אדם
 לחדש בתפילתו, מעין כל ברכה שואל
 אדם צרכיו, יעויין פרק קמא דעבודה זרה
 בזה (ח, א) ². והנה הנפקא מינה ³, כי
 סדר תפילה – שזו עבודה קבועה, אין
 הכוונה מעכב ⁴, ואם כיוון לבבו באבות
 סגיי ⁵, ובכוונה מועטת סגיי ⁶. לא כן
 בחידוש, שמבקש האדם צרכיו ומחדש,
 בעי כוונה יתירה ⁷. ואולי נכלל זה בהא

מעוברת שסוקלין ולדה ⁷. ואם כן גם
 הכא דרשינן קרא "ראה פניך וכו' גם את
 זרעך", ד"גם" לרבות ולדותיהן ⁸, וזה
 נכון ⁹.

מח, יט גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל.
 לפי מה שבארתי שב"גם את זרעך"
 מרבינן גם את מכיר ויאיר בני מנשה, יש
 לפרש שלכן אמר "גם הוא יהיה לעם" –
 זה מכיר בן מנשה, "וגם הוא יגדל" –
 זה יאיר בן מנשה ¹. שפירש רש"י בפסוק
 (במדבר לב, מא) "ויקרא אתהן חוות
 יאיר": לפי שלא היו לו בנים (קראם
 בשמו לזכרון) ². לכן אמר ³ "וגם הוא
 יגדל", אבל לא "יהיה לעם", ודו"ק.

תפילה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה
 וברכה מעין כל ברכה וברכה, אומר (אם היה
 משכח תלמודו, מאריך ב'חונן דעת', ואם בעל
 תשובה הוא, מאריך ב'הרוצה בתשובה', וכן
 כולן – רש"י). ³. כלומר, ההבדל בין התפילה
 הקבועה (צלותא) ובין התפילה של בקשה
 מיוחדת פרטית (בעותא). ⁴. כי זוהי מצוה
 כמו כל מצוה, אשר אמנם 'צריכה כוונה',
 אבל כוונה זו היא רק שידע ויתכוון לקיים
 מצוה זו, אבל כוונה בפירוש המלים אינה
 מעכבת, ואף דלכתחילה צריך לכווין, מ"מ
 אין זה לעיכובא. ⁵. ברכות לד, ב: המתפלל
 צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול
 לכוין בכולן יכוין את לבו באחת, אמר רבי
 חייא... באבות. ⁶. נראה דכוונת רבינו היא
 שלא רק שמספיקה כוונה בברכה ראשונה,
 אלא שגם בה בכוונה מועטת סגיי [ויתכן
 דהיינו שמספיק פירוש המילות]. ⁷ * בכתב יד

שְׁנֵיהֶם". ⁷. ערכין ז, א: האשה שיצאה ליהרג,
 אין ממתינין לה עד שתלד... גמ': אמר קרא
 "גם שְׁנֵיהֶם" – לרבות את הולד. ⁸. מכיר
 ויאיר בני מנשה בן יוסף. ואולי כוונתו לרבות
 מכיר מ"גם" ואת יאיר מ"את" אבל לא כך
 משתמע מן הקטע הבא. ⁹. כדרכו של רבינו
 ליישם כלל פרשני של חז"ל למקום בו הם לא
 דרשוהו.

(מח, יט) 1. כי ה"גם" בא לרבות הבן. 2. כי
 בענין מכיר בן מנשה (פסוקים לט-מ) אין זכר
 לקריאת שמות המקומות בשמו הוא. והסיבה
 לכך שבניו הם הם הממשיכים את שמו.
 3. בדברו על יאיר בן מנשה שלא היו לו בנים.

(מח, כב) 1. ז"ל התוספתא: הלל ושבח
 ותפילה מעכבות זו את זו. 2. אמר רב יהודה
 בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב,
 אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע

* ועיין בדברי ה'נפש החיים' (שער ב פרק י) ז"ל: והמשכיל יבין מדעתו שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחינה קטנה ותפילה קצרה כזו מאה ועשרים זקנים ומהם כמה נביאים, אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה, ונהירא להו

דאמרו פרק קמא דתענית (ח, א): אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, (שנאמר) איכה ג, (מא): "נשא לבבנו אל כפים". איני, והא (אוקים שמואל אמורא עליה ודרש (תהלים עח, לו-לז): "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו). ולבם לא נכון עמו (ולא נאמנו בבריתו"), ואף על פי כן (שם פסוק לח): "והוא רחום יכפר עון (ולא ישחית" וגו')! לא קשיא, כאן ביחיד כאן בצבור. פירוש, שסדר התפילה שהוא בצבור⁸ אף שהוא בלא כוונה, מתקבלת. לא כן הבקשה החדשה, היא צריכה להיות בכוונה מופלגת. ואמרו בירושלמי ברכות (פרק ד הלכה ד) שאחיתופל היה מתפלל שלוש תפילות חדשות בכל יום [אולי על זה אמר דוד במזמור שאמר על אחיתופל (תהלים כה, יח): "ערב ובוקר וצהרים

אשיחה" – כי אין אני מתפלל יותר מהחיוב – "וישמע קולי"].

והנה⁹ חרב הוא בעצמו מזיק, שברזל שיש לו חדוד ממית בכל שהוא, ואין צריך אומד [כ"מ פרק ג' מרוצח¹⁰]. אבל הקשת בעצמו אינו מזיק, רק כוח המורה¹¹, ותלוי לפי כוח ורחוק המורה בקשת. לזה קרא לתפילה בשם "חרבי" – שהיא אף בלא כוונה מרובה, ובעותי בשם "קשתי" – שהיא כמו קשת שהיא עד 'שמשים נפשו בכפו'. ולכן אמר ברכות דף ה, א: 'כל הקורא קריאת שמע על מטחו, כאילו אוחו חרב של שתי פיפיות וכו', כי על מיטתו איננה בכוונה מרובה¹². ולכן אמר (תהלים ו, י): "שמע ה' תחינתי" – זה בקשתי, שצריכה כוונה מרובה¹³, כל שכן "ה' תפילתי יקח" – שאין צריך כוונה כל כך¹⁴, ודו"ק היטב.

רבינו משנת תרמ"ה נוסף: ואמרו פרק תפילת השחר (ברכות כט, ב): אמר רבי זירא, ובעינא לחדושי מלתא ומיסתפא דלמא מטרידנאי, כי החידוש צריך להיות בכוונה יתירה. 8. שהוא לעולם תפילה קבועה, ולכן... 9. אחרי שביאר לנו רבינו את ההבדל העקרוני והמהותי בין 'צלותא' ובין 'בעותא', חוזר להראות מדוע בחרה תורה לדבר עליהן בלשון "חרב" ו"קשת". 10. נראה שטעות הדפוס וצריך להיות 'ר"מ' שהכונה לרמב"ם, והוא ברמב"ם שם ה"ד וז"ל: כלי ברזל, לא נתנה בה התורה שיעור, שאמר "וְאִם בְּכָלִי בְרָזֶל הִפְּהוּ וַיִּמַּת

רָצַח הוּא". ואפילו במחט, והוא שיהיה לו חוד, כמו מחט או שפוד או סכין וכיוצא בהן. אבל אם הכהו בעשת של ברזל וכיוצא בה, אומדין אותה כדרך שאומדין העץ או האבן. 11. המורה בחצים. 12. כך שכמעט יצא שכרה של המצוה בהפסדה של חוסר כוונה. והיות וקריאת שמע היא תפילה קבועה, לכן הדימוי לחרב. 13. ולכן יש לבקש כי ה' יטה אוזן לשמוע. 14. ואין כאן בקשה מאת ה' לשמוע, כי תפילה סדורה מתקבלת באשר היא, וזהו ההבדל בין "שמע" ובין "יקח" וכן בין "יקח" ובין "קח" (כמו "שמע"), כאילו זה מובטח.

שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה, לזאת יסודו ותקנו מטבע ברכות והתפלול באלו התיבות דוקא מאשר ראו והשיגו איזה דרך ישכון אורה של כל תיבה פרטית מהם אשר היא נצרכת מאד לתיקון ריבוי עולמות וכחות עליונים וסידור המרכבה...

שכולם נושאים נכריות, ובאמת יהיו ישראליות, וזהו ביאור כוונת הפסוק "וגם מהם אקח לכהנים ללוים אמר ה' שהנסתרות לה' אלקינו, כדאי' במדרש, והיינו שהוא יודע שכל הזמן בכל הדורות היה בטעות אצלם, מה יחשבו שנושאים נכריות והם באמת נשאו ישראליות, ונשארו צאצאיהם כהנים כשרים, וגם מאלה יהיו כהנים ולוים, אעפ"י שהתבוללו בין הגוים. (עוד כוונה ב"אמר ה'" נראה, דהיינו דהיחוס הזה של שבטים לעתיד לבא יהיה ברוח הקדש, מדין הלכה מיוחדת. דהרי בק"מ בעי שני עדים, כמו ש"כ הרמב"ם בפ"ב מהלכות מלכים, עיי"ש) וזהו החילוק בין זרעכם ובין שמכם, דזרעכם היינו דישאר רק הזרע ישראל, כמו דיהיה בת אחרי בת. ושמכם היינו דישאר שם שם השבט, וכגון דכתבנו. וזהו שאמר הכתוב "כך יעמוד זרעכם ושמכם" דבהבטחה שלא יהיה כלה שבטא, גמירי בזה לא רק שזרע השבט ישאר לתמיד אלא שגם שם השבט לא יסוף, ולזה כיון הרמב"ן במש"כ שיעמוד זרעם ושמם, בין זרע השבט ובין שם השבט, וכמש"כ.

מב.

שם(מ"ח ב) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי; ובת"א "בצלוחתי ובבעותי, והביאור בזה דהנה החילוק בין חרב לקשת, דחרב בעצמו הוא דבר שחותך והורג, אבל קסת החצים בעצמם אינן להם כל כח להזיק, ורק בכח גבורא שעל-ידי הקשת במתיחת הקשת בזה יש לחיצים הכח להזיק והחצים כשהן סמוכין אינן חדין שיזיקו ורק הכח שבמרוצתן בחזקה בזה הן מזיקין אבל חרב הוא חד ובנגיעה בה ניזוקין, והמשל בזה די ש'ב' מיני תפלות. א. התפלה שקבעו אנשי כנה"ג תפלת ש"ע, ב. התפלה שכל אחד ואחד מבקש על צרכיו איך שצריך, והחילוק ביניהם שתפלת ש"ע, קדושה היא. וכל אחד כשיתפללו תפלתו נשמעת אבל תפלת היחיד איתא (בב"ב קט"ז) כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. והיינו דרך חכם תפילתו נשמעת על תפלה פרטית, לא כאו"א שיבקש יענה. וזהו דאמר כאן "בחרבי ובצלוחתי" צלותי הוא התפלה הקבועה כמו ש"ע, וזהו דומה לחרב שהתפלה בעצמה יש לה כח לפעול על תכליתה ואינה תלויה בהגבורא שמתפלל בה, כמו חרב שבעצמה היא

מזיקה, "ובקשת" הוא בבבא קמא; הבעות היינו בקשת. והוא כמו ויבקש עליו רחמים, דפירושו בקשה חפלה פרטית של יחיד, וכמו קשת שרק הכף של מי שמותחה וזורקה בזה הקשת מזיק כמו בקשה רק אם המתפלל גדול הוא תפילתו נשמעת.

מג.

שם (מ"ט י') לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו. וצריך להבין ביאור שינוי הלשון מ"יהודה" ו"מבין רגליו" הלא מבין רגליו ג"כ הכוונה מזרע יהודה? וי"ל דאיתא בסנדרין ה. ובהוריות י"א. לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גלויות שבבל שרודין את ישראל בשבט, ומחקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל וכו', והם נשיאי א"י וכן איתא ברמב"ם "נשיאי" א"י אסור לרדות במקלות וברמב"ם מהלכות מלכים כתב דנשיא היינו מלך, ואיתא ברמב"ם הלכות נסהדרין פ"א ה"ג ופכ"ו ה"א דראש נסהדרין ג"כ נשיא; והנה איתא בהוריות סם, בעי מיניה רבי מר"ח כגון אני מהו בשעיר אמר ליה הרי צותך בבבל, ורוב ספרא מתני דאמר ליה דאיהו עדיף מינך משום דהתם שבט והכא מחקק, ובתוספות בסנהדרין שם ד"ה דהכא מייתא ירושלמי בשבט ראש גולה מזכרים, בן אחר בן, ומחקק - נשיא שבא"י מנקבות, עיי"ש א"כ שתי הנשיאות הוא מזרע יהודה, א"כ י"ל דזהו כוונת הקרא, "לא יסור שבט מיהודה" דהיינו אם הוא משבט יהודה, והיינו בן אחר בן דמתייחס לשבט יהודה, אבל "מחקק מבין רגליו" דהיינו אפילו אם כבר אינו משבט יהודה דאביו כבר משבט אחר, דהוא כבר מתייחס לשבט אחר רק אם יוצא מחלציו מיהודה מבת ג"כ יכול להיות ראש נסהדרין, ע"כ.

מד.

שם (מ"ט י') לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד פי יבא שילה ולו יקהח עמים. בשם הגר"ח זצ"ל. דהנה ביחזקאל (ל"ז ס"ז) (הפטרות ויגש) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה וגו' ולקח עץ אחד ליוסף עץ אפרים וגו' וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו בידך וגו' הנה אני לקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וגו' ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בערי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם למלך ולא יהיו עוד לשני גוים ולא יחצו עוד לשני ממלכות עוד וגו' ועבדי דוד מלך עליהם ורועה אחד יהיה, וגו'.

שְׁמַעְתִּי מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
הִגַּדְתִּי לְכֶם: ׀ מִשָּׂא דוֹמָה אֵלַי קָרָא
מִשְׁעִיר שְׁמֹר מַה-מְלִילָה שְׁמֹר מַה-מְלִיל:

יב אָמַר שְׁמֹר אֶתָּא בְּקָר וְגַם-לִילָה אִם-תִּבְעִינָן

בְּעִינָן שְׁבוּ אִתּוּן: ׀ מִשָּׂא בְּעָרְב בִּיעַר בְּעָרְב

תְּלִינוּ אֲרָחוֹת דְּדַנְיָם: ׀ לְקִרְאָת צְמָא הִתְיוּ

מִים יִשְׁבִּי אֶרֶץ תִּימָא בְּלַחְמוֹ קִדְמוֹ נִדְדוּ: טו פִּי-

דאומנין לאגמא קרבא ייתון עלה
למבנהא פאכרא דאומן למידש ית
אדרא אמר נביא דשמעית ית קל
מימרא דיי צבאות אלהא דישראל
חיותי לכוון: יא מטל פס דלגט לאשקאה
ית דומה עלי אכלי מן שמיא נביא
פריש להון ית נבואתא נביא פריש
להון מה נעתיד למית: יב אמר נביא
אית אגר לצדיקיא ואית פורענות
לכשיציא אם תיבין אתון תובו עד
דאתון יכלין למגתב: יג מטל פס דלגט
לאשקאה ית ערבאי בחורשא ברמשא
יביתין שינת בגי דדון: יד לאפי צחיא
פוקו נגדין דמיא דיתבי בארעא דרומא

לחמא דאתון אכלין ומינו למערקיא: טו ארי מן קדם קסול ערקו מן קדם חרבא שליפא ומן קדם מתיחא ומן קדם תקוף

מהר"י קרא

השיבו הקב"ה על גלות (בב) דומה ליום. מיכן ואילך משיב תשובה
על משמרתו שהוא נוצר כל הלילות על גלות אדום שדומה ללילה
ומשיבו מה יהא בסופה. הה"ד משא דומה (וגו'): (יא) **אלי קרא**
משעיר. אמר הנביא ישראל קוראין אלי מגלות אדום ושואלין אותי
שומר מה מלילה. מה יהיה באחריתנו בגלות אדום שדומה ללילה.
כצופה זה שעומד על משמרתו ושומר הבריות שואלין אותו עתה
אמור לנו כמה חלקים עברוף מל לילה. וכמה משמרות עתידין לבא
עדיין עד היום כך שואלין לנביא הלא תגיד לנו מה השיבך הקב"ה
על גלות אדום: **שומר מה מלילה**. הקב"ה שהוא שומר ישראל:
שומר מה מלילה. על גלות אדום. עד מתי תימשך הודיעני מה
קיצו. והנביא משיב: (יב) **אתא בוקר**. על שאתם שואלין על
מידות לילה הריני משיבכם קרוב בוקר. כלומר קרובה היא הישועה
לבוא וכבר חלף והלך לוף גלות אדום: **וגם לילה**. ואף פורענות של
אומות קרובה לבוא. ד"א אתא בוקר וגם לילה. כבר עבר גלות בבל
שדומה ליום. וגם לילה. גלות אדום שדומה ללילה כבר עברו
שניהם. מי מעכב שאין אנו נגאלין מן הגלות: **אם תבעינן בעיון**.

אם רצונכם שתהיו נגאליחם בקשו רחמים מלפני ושובו מן הגלות
ואתיו לכם ושובו כגבולכם: (יג) משא בערב: (יד) לקראת
צמא התיו מים. אמר ר' יוחנן שמונים אלף פירחי כהונה ובידן
שמונים אלף מגיני זהב בקעו לתוך חיילותיו של נבוכדנצר והלכו
להם אצל בני ישמעאל. (אמרו להם בני דודנו אתם השקונו מים)
אמרו להם אכלו תחילה ואחר כך תשתו הוציאו להם מיני מלוחים
ואחר כך הוציאו להם גודות תפוחים והיה (אחד מהם) מתירה ונותנה
לתוך פיו והיה הרוח נכנס לתוך מיעיו והיה מפרפר ומת. הוא
שהנביא מתנבא עליהן משא בערב. מטול רב בערביא. ולמה. בעד
ביער מה לכם בעיר הלבנון (עין ברבא איבה ב'. ובליקוט רמז ר"ט). ארחות
דודנים. מנהג דודנים הייתם נוהגים בבני. שמעתי כי מנהג דודנים.

אנשי מקנה הם. ודרים ביערות וטורח להם לגדל רוב בנים. אלא כשהנשים מניקות את בניהם עד שהרד לתוך פךיו עוקרה מתוך פיו ומעצמו
הוא מתחנק: לקראת מצא התיו מים. לקראת שצמאו היה לכם להביא מים: **ישבי ארץ תימא**. אתם ישובי ארץ תימא היה לכם

מצודת ציון

דישה: (יב) **אתא**. ענין ביאה כמו ואתא מרבכות קדש (דברים לט):
תבעינן בעיון. ענין שאלה ודרישה וברדו"ל בעי מיניה וכו' דדומה לו
נבעו מצפוניו (עובדיה א) שהוא ענין דרישת החפוש וכמו שמלת בקשה
הונח לדרישת שאלה ולדרישת החפוש כן מלת בעיו הונח לשניהם: אתיו.

הודפס מאתר אוצר החכמה

רש"י

שמעתי. מאתו הגדתי לכם: (יא) דומה. הוא אדום
וכן הוא אומר מי כלור כדומה צחוק היס (יסוקאל מו):
אלי קורא משעיר. אמר הקצ"ה אלי קורא הנביא או
המלאך מעול מלכות שעיר: שומר מה מלילה. שומר
ישראל מה תהא מן הלילה והתשכה הזאת: (יב) **אמר**
שומר. הקצ"ה: **אתא בקר**. יש לפני להזכיר לעשות
צקר לכס: וגם לילה. מחוקן לעשו לעת קץ: **אם**
תבעינן בעיון. אם חזקו צקשכס למחר הקץ:
שובו אתיו. צחצחה: (יג) **משא בערב**. על
ערביים: **ביער בערב תלינו**. ראימי מה עשיתם
צהגלות אשור את עמי והיו מצקשים לשצאים שלהם
להולכס דרך עליכס לפי שאתם בני דודיהם אולי
תרחמו עליהם ואתם הייתם יונאים ולנים ציער דרך
העצרת שיירות: **אורחות דדנים**. בני דודכן:
(יד) **לקראת צמא**. דרך להציא מים ואתם יושבי ארץ
תימא לא עשיתם כן אלא צלחתו קדמו נודד הציאו
להם מיני מאכלים מלוחים ונודות נפוחים מלאי רוח
והיה אוכל ומצקש לשחות ונותן פי הנוד לתוך פיו
והרוח נכנס צמעיו והוא מת, ד"א לקראת צמא התיו
מים לא כן עשיתי לאצביכס כשהיה צמא גליתי לו צאר
מים: (טו) **כי מפני חרבות נדרו**. עמי:

מצודת דוד

(יא) דומה. הוא מבני ישמעאל כמ"ש ומשמע דדומה ומשא
(בראשית כה): **אלי קורא משעיר**. אמר הנביא אלי קורא קול
הנבואה כי משעיר יצא המחריב ארצם: **שומר מה מלילה**.
נביאים וכתובים - ישעיה / נביאים וכתובים המפואר {עמוד 266} {726077}

בבא קמא דף ד ישעיה כא

קפה

מצודת דוד

ר"ל בעת יבוא האויב וישימו שומרים בעיר ובני העיר יקומו ויסובבו בעיר וישאלו לשומר ויאמרו אתה שומר מה היה בלילה אם בא האויב: **שומר מה מליל**. דרך השואלים ומתפחדים לכפול אמריהם: (יב) **אמר שומר**. השומר ישיב

מצודת ציון

בואו: (יג) **בערב**. הבי"ת היא במקום על כמו כן ינתן בו (ויקרא כד) ומשפטו עליו. תלינו. מל' לינה: ארחות. שיירות הולכי אורח: (יד) **תליו**. הביאו: קדמו. הביאו לפנינו וכן אשר לא קדמו (דברים כט):

לאמר אף אם בא הבוקר ואין פחד מהאויב אבל גם הלילה תבוא ומהצורך לשמור עוד מפחד האויב: **אם תבעיון בעיו**. אם תשאלון לדרוש שאלה כזאת שובו ובואו למחר ולמחרתו כי בכל הלילות מהצורך לשמור ותוכלו לשאול בכלום: (יג) **בערב**. על ערב והם בני קדר: **ביער בערב וכו'**. אתם שיירות בני דדן שהייתם רגילים ללון באהלי אנשי ערב הנה עתה שחרבו אהליהם תלינו ביער אשר בערב: (יד) **לקראת צמא**. לקראת ערב הצמא בלכתו בגולה הביאו לו מים לשתות: **יושבי וכו'**. אתם היושבים בארץ תימא קדמו כל אחד בלחמו לקראת ערב הנווד ממקומו: (טו) **כי מפני וכו'**. כאומר ואם תשאלו למה

רד"ק

גרני, כפל ענין במלות שונות, כי הבר והתבן יקרא בן גרן לפי שיודש בגרן: **אשר שמעתי**. אמר הנביא זאת הנבואה אשר שמעתי על בבל הגדתי לכם כמו ששמעתי ואמר אלהי ישראל לפי שנעבור ישראל יביא האל הפורענות לבלב: (יא) **משא דומה**. דומה היא מבני ישמעאל כמו שכתוב ומשמעו דומה ומשא, אמר הנביא אלי קורא קול הנבואה כי משעיר יבא להם המחריב ארצם ובקרב תבא אליהם הרעה וישימו שומרים בחומות העיר, אומר שיקימו בני אדם מרוב פחדם ויסובבו בעיר וישאלו לשומרים מה מלילה, וכפל הדבר כדרך השואלים: **מה מליל**. בא על דרך הסמיכות, וכמוהו בא אל חזקיהו בחיל כבד: (יב) **אמר**. ענה להם השומר אתא בקר, כלומר הבקר יבא, אבל מה תועילו כי גם הלילה יבא אחרי שתצטרכו לשמור עוד מפחד האויב: **אם תבעיון בעיו**. אם תשאלו שאלו: **שובו אתיו**. לשאול, כלומר עוד הלילות תשאלו בזה כי אין לכם בטח מן האויב וא"ל פירש כי עתידים בני שעיר להחריב דומה וקורא הנביא שומר וצופה והנביא מדבר כאלו בני שעיר קוראים אליו ושואלים לו מה מלילה כלומר מה מלילותם וימותם של דומה, כלומר אם הגיע זמן קצה עדין ונלך עליהם, והנביא משיב להם כבר גשלתם הימים והלילות ובא בקר מפלתם שובו עתה עליה ותצליחו, ותרגם יונתן כן מטל כס דלוט וגומר, ובדברי רבותי ז"ל בספרו של רבי מאיר מצאו כתוב משא דומה משא רומי: **אלי קורא משעיר**. אמר רבי יוחנן אלי קורא מפני שעיר. **שומר מה מלילה**. אמרו לישעיה רבינו ישעיה וכי מה יוצא לנו מתוך הלילה הזה אמר להם המתינו לי עד שאשאל כיון ששאל חזר אצלם אמרו לו שומר מה מליל, שומר העולמים, אמר להם לא כשאתם סבורין אלא בקר לצדיקים ולילה לרשעים בקר לישראל ולילה לכותיים, אמרו לו אימתי אימת דאתון בען הוא בעי אם תבעיון בעיו, ואומרים להם ומי מעכב אמר להם תשובה שובו אתיו: (יג) **משא בערב**. נבואה זו נאמרה על ערב והם בני קדר, ובי"ת בערב במקום על, כמו כן ינתן בו כי אם הבהמה אשר אני רוכב בה כמו עליה: **ביער בערב תלינו ארחות דדני**. אומר כנגד שיירות בני דדן שהיו עוברים ושבים בערב, אמר עתה בחרבן ערב תלינו ביער כי לא תמצאו אהלים ללון שם כי חרבו אהלי קדר, ויונתן

אבן עזרא

נפלה. פעמים שלא נשארה לה פליטה: **שצר**. המשצר לארץ כמו אשר ילדה אותה ללוי: (י) **מדושתני**. והנה צל מדושה והיו"ד סימן השם או הנביא או דבר רכב איש כי גם אני דשתיה והיתה כן גרן ויתכן היות בן הגרן הצר שישאר זה רמו לישראל: (יא) **משא דומה**. כמו ומשמע דומה

מנחת שי

הגימל צקמן לצד והוא חטף: (יב) **אתא בקר**. במקלם ספרים כ"י אחת זה"ל וכן הביא השרשים צטרש אחת ובהגהה שם ה"ל צמסורה אחת בקר לית כתיב אל"ף וחד ואחת מרצפת קדש כתיב ה"ל: (יג) **משא בערב בעיר בערב**. צפריס מדוייקים שניהם

ומשא: אלי קורא משעיר. ידבר על לשון דומה כאילו הוא צא מרגל משעיר לחקור ארץ דומה והוא שואל לשומרים אמור לי אתה שומר מה מליל מה מלילה והטעם כאילו השואל הוא מאנשי דומה ויש לו צורך לקוי צלילה ללכת לדרך או להתעסק בשד' כמנהג רוב המקומות וטעם פעמים שישאל לרצים והנכון צעירי שזאת המלה לראות אם השומרים ישנים: מה מליל. ראוי להיות סמוך וכמוהו ציון חלבון כיון הטוב שיחסר שם מקום ויאמר מהגאון שומר מה עבר מהלילה שומר מה נשאר ולפי דעמי שהוא כמו צליל שודר ער מואב והטעם צליל כך מהשבע: (יב) **שומר**. כמה בקר ולילה עברו ואחס בן שעיר שאתם מהם לא צאתם למלחמה עלינו: אם תבעיון. מתרגום ארמיית וצא למ"ד הפועל שלם כי היו"ד חמורת ה"ל גם צעיו כמו ויאמר שלחו אם חזקשו לצא צקשו: שצו. לשולחים אחתם וצאו כולכם וצאה מלת אמיו וזה ויתכן שנקמץ האל"ף צעצור שהוא מהגרן ויתכן להיות השומר השליט על הארץ כי כמה שליטים לא יוכלו לצבול רעות וימסרו מקום שלטונם: (יג) **משא בערב**. כמו מלכי הערב ממשפחות קדר וכן ביער צערב: דדני. כמו שצא ודדן והטעם שצאצא חמה ויצישה והיא נחסרת מים והנה הנביא יוכיחם שיעשו חסד עם הארחות להשקותם מים באשר הוכיח מואב: (יד) **לקראת צמא**. ה"ל החיו חמת אל"ף: כמו חדד ומימא: בלחמו. שז אל צמא והטעם עשו חסד עמו כי מנהגו היה להאכיל כל נודד אליו וטעם קדמו הוא ואנשיו או חזריו: (טו) **כי**. אלה הנוודים והם שצרחו מפני מלך אשור: נעושה. יש אומרים כי הנו"ן חמת הלמ"ד ואינו נכון

תולדות אהרן

משא דומה. סנהדרין צד זוהר תרומה ויקרא (תענית סד): **אמר שומר**. ב"ק ג: **משא בערב**. (תענית סט): **לקראת צמא**. תענית ז: